

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра української мови та лінгводидактики

Оксана Приймачок

**ЛІНГВІСТИЧНИЙ І
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ
АНАЛІЗ ТЕКСТУ**

Частина 1

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Луцьк – 2024

УДК 81'42(072)
П 75

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Волинського
національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 21 лютого 2024 року)

Рецензенти:

Мялковська Л. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету;

Голоюх Л. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Приймачок О. І.

Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту. Частина 1.
Лінгвістичний аналіз тексту : навчально-методичні матеріали /
О. І. Приймачок. – Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2024. – 84 с.

Навчально-методичні матеріали для вивчення нормативного освітнього компонента «Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту» складені відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література» підготовки магістра галузі знань 014 Освіта / Педагогіка. Видання містить опис і структуру першої частини ОК «Лінгвістичний аналіз тексту» відповідно до силабусу, конспекти лекцій, перелік вправ і завдань для практичних занять (1-й семестр) з детальними методичними рекомендаціями щодо їх виконання, програму підготовки до підсумкового контролю, короткий термінологічний словник, список рекомендованої літератури та додатки.

УДК 81'42(072)
П 75

© Приймачок О. І., 2024

ЗМІСТ

Передмова.....	5
----------------	---

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

ТЕМА 1. Текст у лінгвістиці та інших філологічних науках. Лінгвістична типологія текстів (конспект лекції).....	7
ТЕМА 2. Основні категорії тексту. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту (конспект лекції).....	11

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

Змістовий модуль 1

ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

ТЕМА 1. Текст у лінгвістиці та лінгводидактиці.

Типологія текстів

Практичне заняття № 1. Текст як об'єкт лінгвістичного аналізу.....	14
Практичне заняття № 2. Лінгвістична типологія текстів.....	17

ТЕМА 2. Основні категорії тексту. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту

Практичне заняття № 3. Одиниці та категорії тексту.....	23
Практичне заняття № 4. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту...	27

Змістовий модуль 2

ЦІЛІСНИЙ І РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

ТЕМА 3. Рівневий (частковий) лінгвістичний аналіз тексту

Практичне заняття № 5. Фонографічний та морфемно-словотвірний аналіз тексту.....	29
Практичне заняття № 6. Лексико-фразеологічний аналіз тексту.....	33
Практичне заняття № 7. Аналіз тексту на граматичному рівні.....	37
Практичне заняття № 8. Стилїстичний аналіз тексту.....	39

ТЕМА 4. Цілісний аналіз тексту

Практичне заняття № 9. Цілісний лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту.....	44
---	----

Практичне заняття № 10. Цілісний лінгвістичний аналіз художнього тексту.....	47
--	----

Змістовий модуль 3

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ В ЗЗСО

ТЕМА 5. Текст на уроках української мови в ЗЗСО

Практичне заняття № 11. Текст як об'єкт вивчення на уроках мови.....	50
Практичне заняття № 12. Методика опрацювання тексту (текстова діяльність) на уроках мови.....	53

ТЕМА 6. Аналіз тексту як засіб лінгводидактики

Практичне заняття № 13. Текст як матеріал лінгводидактики в 5–9 класах..	54
Практичне заняття № 14. Текст як матеріал лінгводидактики в 10–11 класах.....	56

ТЕМА 7. Текстова діяльність у процесі мовленнєвого розвитку

Практичне заняття № 15. Аналіз тексту як чинник мовленнєвої діяльності в ЗЗСО.....	59
Практичне заняття № 16. Текст на уроках практичної риторики.....	62
Тексти для самостійного аналізу.....	66
Програма підготовки до підсумкового контролю.....	75
Короткий словник термінів.....	76
Рекомендована література.....	79
Додатки.....	81

ПЕРЕДМОВА

Освітній компонент «*Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту. Частина 1. Лінгвістичний аналіз тексту*» акцентує на проблемі сприймання і декодування тексту як мовленнєвої одиниці найвищого й найскладнішого рівня. Текст настільки універсальний, що може сприяти реалізації багатьох методів навчання і досягненню усіх цілей освітнього процесу. Пропонований курс дає можливість майбутнім викладачам і вчителям української мови напрацювати лінгводидактичні основи роботи з текстом з метою формування стійких мовних, мовленнєвих та соціокультурних компетентностей здобувачів фахової передвищої, вищої та загальної середньої освіти.

Мета – сформувати в здобувачів вищої освіти систему знань, пов'язаних із лінгвістикою тексту, а також умінь і навичок лінгвістичного аналізу гетерогенного тексту (художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового, медійного тощо) для чіткої організації текстової діяльності при вивченні української мови в закладах фахової передвищої, вищої та загальної середньої освіти.

Основні **завдання** ОК:

- ✓ ознайомити з основними категоріями й одиницями тексту як об'єкта лінгвістичного аналізу в закладах вищої та загальної середньої освіти;
- ✓ систематизувати вже набуті компетентності для здійснення цілісного й рівневого лінгвоаналізу тексту;
- ✓ розвивати вміння декодувати й інтерпретувати мовну організацію тексту й виявляти функційний потенціал його елементів;
- ✓ застосовувати адекватні методики лінгвістичного аналізу тексту в ЗВО та ЗЗСО;
- ✓ продемонструвати прийоми текстової діяльності на уроках української мови в ЗЗСО.

Методи навчання: словесні (пояснення, проблемна розповідь, коментування, бесіда, дискусія); наочні (спостереження, ілюстрування, демонстрування методів і прийомів, презентація); практичні (виконання завдань і мініпроектів, лінгвістичний аналіз, моделювання ситуацій, робота в групах).

Освітній компонент «*Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту. Частина 1. Лінгвістичний аналіз тексту*» вивчається у 1-му семестрі здобувачами вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 014 Освіта / Педагогіка відповідно до ОПП «Українська мова та література. Світова література» денної та заочної форм навчання. Загальний обсяг становить 75 годин / 2,5 кредити ЄКТС, зокрема лекцій – 4 год., практичних занять – 32 год. (денна форма) і 14 год. (заочна форма), самостійної роботи – 35 год. і 47 год. відповідно, консультацій – 4 год. і 10 год.

Інформаційний обсяг освітнього компонента на 1-й семестр відображено

в трьох змістових модулях, формою підсумкового контролю є залік.

Структура освітнього компонента (денна / заочна форма)

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекції	Практ.	Самост. роб.	Конс.	Бали
Змістовий модуль 1. Текст як об'єкт лінгвістичного аналізу						
Тема 1. Текст у лінгвістиці та лінгводидактиці. Типологія текстів	8 / 7	2 / 2	4 / 0	2 / 4	0 / 1	10 / 0
Тема 2. Основні категорії тексту. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту	10 / 9	2 / 2	4 / 0	4 / 4	0 / 1	10 / 0
Разом за модулем 1	18 / 16	4 / 4	8 / 0	6 / 8	0 / 2	20 / 0
Змістовий модуль 2. Цілісний і рівневий аналіз тексту						
Тема 3. Рівневий (частковий) лінгвістичний аналіз тексту	17 / 32	-	8 / 6	8 / 12	1 / 4	20 / 30
Тема 4. Цілісний аналіз тексту	11 / 11	-	4 / 2	6 / 8	1 / 1	10 / 10
Разом за модулем 2	28 / 43	-	12 / 8	14 / 20	2 / 5	30 / 40
Змістовий модуль 3. Лінгвістичний аналіз тексту в ЗЗСО						
Тема 5. Текст як об'єкт вивчення на уроках української мови	9 / 9	-	4 / 2	5 / 6	0 / 1	10 / 10
Тема 6. Аналіз тексту як засіб лінгводидактики	10 / 11	-	4 / 2	5 / 8	1 / 1	10 / 10
Тема 7. Текстова діяльність у процесі мовленнєвого розвитку	10 / 11	-	4 / 2	5 / 5	1 / 1	10 / 10
Разом за модулем 3	29 / 31	-	12 / 6	15 / 19	2 / 3	30 / 30
Мініпроект						20 / 30
Всього годин / балів	75	4 / 4	32 / 14	35 / 47	4 / 10	100

Поточне оцінювання відбувається на кожному практичному занятті (максимум 5 балів за заняття на денній формі навчання і максимум 10 на заочній формі). У сумі на денній формі за 16 занять максимум становить 80 балів; на заочній формі – 70 балів).

У курсі передбачено виконання 1 практикоорієнтованого мініпроекту: презентація на тему «Прийоми роботи з текстом у підручнику української мови (на вибір)». Проект має бути виконаний і представлений на практичному занятті чи на консультації до початку заліково-екзаменаційної сесії. Оцінювання мініпроекту відбувається шляхом само- і взаємооцінювання (максимум 20 балів на денній і 30 балів на заочній формі навчання).

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Конспекти лекцій

Тема 1

Текст у лінгвістиці та інших філологічних науках.

Лінгвістична типологія текстів

1. Поняття текст, твір, контекст, підтекст, дискурс.
2. Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту.
3. Лінгвістична типологія текстів.
4. Принципи лінгвістичного аналізу тексту. ЛАТ у ЗВО та ЗЗСО.
5. Різновиди лінгвістичного аналізу тексту.

Основна література

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту: підручник. Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 423 с.
4. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: посібник / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.

ТЕКСТ – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в композиційному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю. Найменша реальна *одиниця тексту* – складне синтаксичне ціле (ССЦ), абзац. Однак реальної одиниці тексту може набувати й окреме речення, якщо на ньому концентрується особлива увага, винесене воно в позицію абзацу і має смислову і структурну автономність. До випадків, коли текст складається з одного речення, відносять прислів'я, крилаті вислови, загадки тощо. Одиницями тексту в більш масштабному вимірі є розділи, підрозділи, глави, частини, параграфи, статті (*Українська мова: Енциклопедія*)

КОНТЕКСТ – це змістово завершений відтинок усного / писемного мовлення, достатній для визначення смислу слова, висловлення, для встановлення семантики граматичних одиниць, синтаксичних структур і для з'ясування стилістичного або лінгвістичного функціонування слів, висловлень тощо. Під контекстом розуміють і словесне оточення, і ситуацію мовлення (конситуацію), і жанр висловлення. *Горизонтальний контекст* – оточення певної мовної одиниці, словесно і значеннєво закінчений відрізок мовлення. *Вертикальний (фоновий) контекст* – це історико-філософський, культурологічний контекст певного літературного твору або тексту.

ПІДТЕКСТ – це вербально не виражена, прихована інформація, яка виявляється в процесі читання (слухання) тексту на тлі основної, змістово-

фактуальної інформації завдяки здатності мовних одиниць породжувати асоціативні та конотативні значення.

ДИСКУРС – когнітивно-комунікативна діяльність, яка відбувається в широкому соціокультурному контексті, має різні форми вияву (усну, письмову, паралінгвальну) і водночас репрезентує сукупність процесу і результату. Ф. Бацевич ототожнює дискурс з усіма різновидами комунікації в суспільстві, тобто поняття дискурсу є всеохопним явищем, здатним уживатися в різноманітних контекстах.

ТВІР словесний – художньо-естетичний витвір, результат мовленнєво-творчої діяльності людини (автора), що вербально втілений у тексті.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ (ЛАТ) – 1) галузь мовознавства, об'єктом вивчення якої є текст; 2) аналіз будь-якого тексту як продукту мовно-розумової діяльності людини із застосуванням лінгвістичних методів і прийомів з метою виявлення його структурно-сміслової єдності, комунікативної спрямованості та інтерпретації впорядкування мовних засобів для вираження смислу.

Порівняльна характеристика лінгвістичного та літературознавчого аналізу

Лінгвістичний аналіз тексту	Літературознавчий аналіз тексту
Об'єкт вивчення – будь-який текст (будь-якого стилю й форми існування – усної чи писемної)	Об'єкт вивчення – тільки художній текст
Методика дослідження – «від форми до змісту», тобто як комбінація всіх мовних елементів, через взаємодію яких з'явився цей текст. Аналізують вплив мовних елементів (план вираження) на формування ідейно-тематичного й експресивного рівнів тексту (план змісту)	Методика дослідження – «від змісту твору до його форми», тобто аналізують, які саме мовні засоби сприяють формуванню ідейного змісту твору, його жанрової специфіки, естетичної вартості, композиційної організації, ідіостилу автора тощо
Зосереджуються на конкретному тексті як замкненій системі, не проводячи паралелей зі схожими за жанром, змістом, часом створення текстами	Постійно проводять екскурси історичного, філософського, соціального, психологічного характеру, тобто вдаються до певних проєкцій, роблячи художній текст відкритою для різних інтерпретацій системою
Текст аналізують передусім з позицій реципієнта (читача /	Розкривають (декодуєть) авторський задум, тобто аналізують

Принципи лінгвістичного аналізу тексту (ЛАТ)

- ✓ принцип історизму;
- ✓ принцип взаємозумовленості форми і змісту тексту;
- ✓ принцип рівневого підходу до аналізу тексту;
- ✓ принцип координації загального і часткового;
- ✓ принцип стильової приналежності тексту;
- ✓ принцип жанрової належності тексту (жанр – типова модель комунікації);
- ✓ принцип смислової та граматичної організації тексту (відповідність семантики тексту його структурі)

Об'єкт ЛАТ – будь-які тексти наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, епістолярного, розмовного, конфесійного і художнього стилів у будь-якій формі втілення (усній чи письмовій).

Предмет ЛАТ – способи і моделі створення зв'язного тексту; роль лінгвістичних одиниць різного рівня (фонетичного, графічного, лексичного, граматичного тощо) у текстотворенні; характеристика текстотвірних категорій і засобів.

Порівняльна характеристика понять ТЕКСТ і ТВІР

Текст	Твір
Знакова фіксація мовлення (графічна чи фонетична)	Результат мовленнєво-творчої діяльності людини, втілений у тексті
Відсторонений від автора	Тісно прив'язаний до автора
Пасивний, замкнений об'єкт	Відкритий до інтерпретацій об'єкт
Існує певний бар'єр між автором і читачем	Дистанції між автором і читачем немає
Автор нівелюється	Автор присутній
Має власну систему засобів вираження й актуалізації семантики – невербальні засоби (графічні для писемної форми, паралінгвістичні – для усної)	Не має спеціальної системи керування читацьким сприйняттям і розумінням
Матеріальний (фізичне втілення твору). Текст – це форма	Матеріально-ідеальний. Твір – це насамперед зміст, враження
Функціонує як знак	Пізнається через відношення до знака
Це абстракція інтелекту – людського чи штучного (писання і читання – процеси мислення або їх імітація)	Це завжди щось конкретне, яке має своє місце (на книжковій полиці, у традиційній чи електронній

	бібліотеці)
Не обов'язково пов'язаний з поняттями контекст і підтекст	Тісно пов'язаний з поняттями контексту і підтексту
Має чітку системно-структурну організацію	Не має чіткої чи обов'язкової системно-структурної організації

Лінгвістична типологія текстів

Джерело	Типи (класи) текстів
Ерліх Верліх	дескриптивні описові тексти; нарративні розповідні тексти; пояснювальні тексти; аргументативні тексти; інструктивні тексти
Флорій Бацевич	1) за каналами комунікації – усні, писемні, друковані, комбіновані; за органами сприйняття – зорові, слухові, комбіновані; 2) за авторством – авторські, анонімні; 3) за мірою підготовленості – підготовлені, спонтанні; 4) за типами вживання мовного коду – вербальні, полікодові (креолізовані); 5) за прагматичним аспектом – нормативні, оцінні, дескриптивні.
Анатолій Загнітко	1) за структурою – прості, складні, комплексні; 2) за функційним стилем – офіційно-ділові, наукові, публіцистичні, розмовні, художні; 3) за мірою підготовленості – підготовлені, спонтанні; 4) за категоріями цілісності і зв'язності – цілісні, дефектні; 5) за прагматичним характером – приписи, описи.
Катерина Райс	1) орієнтовані на зміст; 2) спрямовані на форму; 3) орієнтовані на звертання; 4) аудіо-медіальні.
Ірина Кочан	1) за родами (віршований, прозовий, драматичний); 2) за знаковою системою (таблиці, ноти, формули); 3) за джерелами походження (натуральні, препаровані); 4) за типами трансформацій (повні, скорочені, адаптовані); 5) за прагматичними функціями (інформативні, інструктивні, оцінні, змішані); 6) за формою репрезентації (усні, письмові); 7) за формою спілкування (монолог, діалог); 8) за функційним стилем (розмовні, ділові, наукові, публіцистичні, художні, змішані); 9) за

	жанрами (відповідно до стилю); 10) за типами мовлення (опис, розповідь, пояснення, інструкція, визначення, роздум).
Тетяна Єщенко	1) психолінгвістичний аспект: тексти спонтанні і підготовлені; фіксовані і нефіксовані; тексти з експліцитним та імпліцитним задумом тощо; 2) соціологічний аспект: усні й писемні; функційно-стилістичні й жанрові різновиди; функційно-прагматичні типи (інформативні, емотивні, фатичні, поетичні, метамовні); 3) комунікативний аспект: спрямовані на процес (розповіді, мемуари, науково-популярні тексти) і на результат (ділові папери, наукові тексти, художня література); 4) прагматичний аспект: нормативні (законодавчі документи), аксіологічні (оцінні), дескриптивні (описові).
Марія Пентилюк	1) за характером авторства: первинні, вторинні (конспект, план, переказ), первинно-вторинні (реферат, рецензія, відгук, твір); 2) за способом розгортання змісту: моноаспектні (розгортання в одній перспективі), багатоаспектні (розгортання в багатьох перспективах одночасно); розповідь, опис, роздум; 3) за способом передачі фабули: безперервно-фабульні і перервно-фабульні (зі вставками, відступами, коментарями).

Тема 2

Основні категорії тексту.

Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту

1. Поняття «категорія тексту».
2. Складність виділення текстових категорій як проблема теорії тексту.
3. Зв'язність і цілісність як основні текстові категорії.
4. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту.

Основна література

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту: підручник. Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.

3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 423 с.
4. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.

КАТЕГОРІЯ – кваліфікаційна (типологічна) ознака, притаманна усім текстам. Здебільшого текстові категорії поділяють на структурні та змістові.

ЦІЛІСНІСТЬ тексту – сукупність змістової (тема, основна думка, зміст), комунікативної (мета, прагматичний намір) і структурно-граматичної єдності.

ЗВ'ЯЗНІСТЬ – категорія тексту, яка полягає в граматичному, лексичному, структурно-композиційному інтегруванні окремих одиниць у мовленнєве ціле (текст).

ЧЛЕНОВАНІСТЬ – поділ тексту на окремі елементи, кожен із яких, будучи відносно автономним, стає складником цілого. Одиницею структурно-змістового членування тексту є складне синтаксичне ціле (ССЦ); одиницею композиційного членування є абзац.

ІНФОРМАТИВНІСТЬ – змістова категорія тексту, що полягає у здатності донести певний обсяг інформації до реципієнта. Інформація в тексті буває фактична (експліцитна), концептуальна (авторська позиція) і підтекстова (імпліцитна).

РЕФЕРЕНЦІЙНІСТЬ – категорія, що відображає зв'язок інформації в тексті з об'єктивною реальністю. Розрізняють реальну (нехудожні тексти), рефлексивну (лірика) та ірреальну (вигадану, фантастичну) референційність.

КОНТИНУУМ – це просторово-часова організація тексту та її сприйняття реципієнтом. Континуум простору і континуум часу. Фабульний і сюжетний континууми художніх текстів. Прогресія, хронотоп, стагнація (ретроспекція, проспекція).

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ («текст у тексті») – текстова категорія, що полягає у поєднанні оригінального і донорського тексту (прецедентний текст, цитата, алюзія, ремінісценція, переказування, плагіат тощо).

Методи лінгвістичного аналізу тексту

(за Т. Єщенко)

Метод ЛАТ – спосіб дослідження та опису тексту як об'єкта лінгвістики.

Контекстуально-інтерпретаційний метод: дослідження тексту в різних контекстах на основі інтерпретації дослідником текстових категорій і компонентів (це лінгвістичний аналіз художнього тексту).

Метод *діалогійної інтерпретації* (О.Селіванова) – співвідношення тексту з: 1) системою інших текстів за жанром, стилем, підстилем, типом тощо; 2) дискурсом (час і умови створення, типи адресатів тощо); 3) матеріальною і духовною культурою; 4) виявами текстових категорій.

Метод *когнітивного картування*: когнітивна карта – інформаційна модель тексту на основі концептуального аналізу.

Прагматичний метод: моделювання засобів здійснення комунікативної взаємодії, типів впливу на адресата (маніпуляції), правил оптимізації цього процесу, визначення прагматичних інтенцій та стратегій тексту.

Математичний (статистичний, контент-аналіз) метод: слугує для встановлення кількісних показників тексту (розподіл фонем, кількісні співвідношення частин мови та їхніх граматичних форм, обсяг і типи речень, типи ССЦ, частотність тематичних і семантичних груп лексем і под.).

Зіставний метод: допомагає з'ясувати подібність і відмінність мовного наповнення однотематичних текстів різних стилів, підстилів і жанрів; порівняти тексти оригіналу і перекладу; зіставити кілька варіантів авторського тексту.

Метод *лінгвістичного експерименту*: полягає в різноманітних трансформаціях первинного тексту з навчальною або прагматичною метою (скорочення чи розширення тексту, компресія інформації, аранжування лексичних і граматичних компонентів тексту, варіанти заголовка, членування, переставляння частин тощо).

Семантико-стилістичний метод: при використанні прийому порівняння одиниць тексту з нормами національної мови (тобто текстових одиниць з їхніми значеннями в словниках і граматиках) можна встановити текстові конотації, свідоме чи несвідоме порушення мовних норм, індивідуальні особливості стилю тощо.

Описовий метод: інвентаризація і класифікація текстів, пояснення особливостей їхньої структури, функціонування в синхронії.

Прийоми лінгвістичного аналізу тексту

Прийом ЛАТ – це спосіб здійснення лінгвістичного аналізу тексту.

Візуальне сприйняття письмового тексту

Аудіосприйняття усного тексту та його невербального супроводу

Сегментування тексту

Спостереження

Коментування

Аранжування

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

Змістовий модуль 1. ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Тема 1. Текст у лінгвістиці та лінгводидактиці. Типологія текстів

Практичне заняття 1

Текст як об'єкт лінгвістичного аналізу

Мета: актуалізувати уявлення про текст як мовленнєве утворення найвищого рівня; застосувати дані когнівістики, герменевтики, прагмалінгвістики, комунікативної лінгвістики, теорії тексту для власної інтерпретації феномену тексту в сучасній науці; засвоїти потенційний обсяг поняття “лінгвістичний аналіз тексту”.

Завдання 1. Доведіть або спростуйте думку, що подані нижче речення можна вважати текстом.

А. Допоки житиме мова – житиме народ. Основна функція мови комунікативна. Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, рівень нашої свідомості. Мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я. Нації вмирають не від інфаркту – спочатку їм відбирає мову.

Б. Ховрах-мислитель думав у норі:

Нащо те сонце крутиться вгорі? (В. Симоненко).

В. Дружній череді і вовк не страшний (Прислів'я).

Завдання 2. 1) Поділіть текст на абзаци, 2) визначте ССЦ, сформулюйте мікротеми, 3) порівняйте композиційний та змістовий (семантичний) поділ тексту, 4) вставте пропущені букви, розкрийте дужки, розставте розділові знаки, 5) слова з тексту *запорожці, пояснюються, почуття* запишіть фонетичною транскрипцією; 6) зробіть синтаксичний аналіз виділеного курсивом речення, 7) знайдіть слова, вжиті в переносному значенні, встановіть тип перенесення (метафора, метонімія, синекдоха).

Запорозька родина

У народних піснях і переказах отак поетично визначалися родичі запорожця Великий Луг – батько, Січ –

мати, шабля дружина, кінь вірний товариш. Тобто все його життя від самісінького народження пов'язувалося з атрибутами козацької вольниці. Січ приймала тільки (не) одружених. Жодна жіноча нога ніколи (не) ступала на її територію. Такий тут був закон. Як (би) хтось його порушив і пр...вів сюди жінку його скарали (б) на смерть. Те, що дозволялося козакові поза Сі(ч,чч)ю було заборонено тут. Раз і назавжди встановлені товариством правила лишалися (не) змін...ими (в) продовж (у, в)сього існування Січі. *У товаристві запорожців понад усе цінувалися сміливість, кмітливість, добре серце і звичайно ж почуття гумору яким було пронизане (у, в)се життя Січі.* Відомий дослідник козацтва Дмитро Яворницький писав: З природних якостей, властивих справжньому українцеві запорожці відзначались (у, в)мінням майстерно ро...повідати, підмічати смішні риси в інших і передавати їх у жартівливому але (ні) для кого (не) образливому тоні. *Звичаї запорожців дивні, вчинки хитрі а мова й вигадки гострі й схожі на глузування*». Специфічним козацьким гумором частково пояснюються й дивні пр...звиська котрі вони давали новачкам що приходили на Січ: Півторакожуха, Непийпиво, Неїжмак, Лупиніс, Загубиколесо, Зедерихвіст тощо. Людину малого зросту вони, в силу свого гумору, називали Махиною, високого Малютою, шибеника Святошею, лінивого Доброволею, (не) зграбного Черепахою, хто колись спалив курінь той Палій, хто схожий на перепічку той Корж, хто тримається прямо той Товкач. Запорожець завжди (у, в)мів посміятися з ворога, зі смерті, з самого себе, охоче кепкував з побратима. І це був сміх вільної людини бо як відомо раби (не) вельми охочі до жартів. Але були речі до яких козаки ставилися серйозно і ніколи (не) брали на глум. Це віра християнська (на Січі були церкви, свої свяще(н,нн)ики, запорожці справляли всі свята), це пошана до старших. На Січі оповідають сучасники часто можна було побачити вже (не) мічних дідів, оточених увагою козаків. (Не) багатьом щастило (у,в)ціліти в битвах і походах та дожити до глибокої старості, а хто вже дожив і лишався на

Січі той мав тут особливий статус. Без них (не) обходилася жодна козацька рада, до їхнього слова пр(е,и)слухалися найбільше. Кожен хто читає чи слухає про Січ натрапляє на слово «курінь» яке вживає...ся в двох значеннях. Перше будівля в якій запорожці ж...вуть, друге військова од...ниця на чолі якої стоїть курі(н,нн)ий отаман. Поза Сі(ч,чч)ю також жили козаки які брали участь у всіх походах Війська Запорозького. Але це були люди, які мали сім'ї; вони називалися посполитими а їхні поселення паланками. Ці козаки привозили на Січ продукти й різний крам, торгували з купцями бо всім стороннім на територію фортеці ступати було заборонено (За М. Слабоштицьким).

Завдання 3. Проаналізуйте зразок комплексного аналізу тексту для тематичного оцінювання в 6 класі (*Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. С. 241–242*). Виконайте всі запропоновані завдання, прокоментуйте види навчальної діяльності (організаційна, пізнавальна, мовленнєва, текстова).

Назва першого гінця осені «вересень» походить від вересу. Це й послужило мотивом називання. Вічнозелений кущ квітує від початку серпня й до кінця жовтня. Але й найпишніше рожево-бузкове суцвіття вкриває землю соснових борів, торф'яників та піщані пагорби саме у вересні.

Верес, як і липа, є вельми цінним медоносом. Щоправда, у наших краях вересовий мед не в особливій пошані за його гіркуватий присмак. Проте в інших народів, зокрема французів, солодкий продукт, зібраний з вересу, вважається справжнім делікатесом (За В. Скуратівським).

Завдання для комплексного аналізу

1) тип мовлення, 2) засоби зв'язку речень у тексті (займенники, сполучники, повтор слів, спільнокореневі слова, тематично близькі слова), 3) тема, мікротеми; 4) значення слів *гінець, суцвіття, делікатес, медонос*; 5) приклади написань *проте – про те, щоправда – що правда*; 6) дібрати синонім до слова *вельми*;

7) знайти в тексті антоніми; 8) знайти три слова, в яких звуків більше, ніж букв; 9) знайти слова з подовженими приголосними; 10) наголос у слові *зокрема*; 11) морфемний розбір слова *гіркуватий*; 12) словотвірний розбір *вічнозелений, пагорб*; 13) утворити прикметник від *француз*; 14) чому *вічнозелений* пишеться разом, а *рожево-бузкове* через дефіс? 15) синтаксичний аналіз третього речення; 16) визначити будову останнього речення; 17) поставити кілька питань за змістом тексту; 18) пояснити зміст одного прислів'я (на вибір): *Серпень траву готує, а вересень подає її до столу; Хвали літо, коли осінь прийде.*

Практичне заняття 2

Лінгвістична типологія текстів

Мета: засвоїти різноманітні критерії лінгвістичної типології текстів для вирішення професійних завдань; навчитися вільно користуватися термінологією з лінгвістичної класифікації текстів; з'ясувати жанрово-стилістичні особливості гетерогенних текстів.

Завдання 1. Визначте функційно-смісловий різновид кожного тексту (опис, розповідь, міркування); відповідь обґрунтуйте. Запропонуйте систему навідних питань, які допоможуть правильно виконати завдання.

А. Любов Дніпрянки

Давно-давно в одному з наших наддніпрянських сіл – може, в Розумівці, Бабурці чи Вознесенці – жила дівчина Марійка. Була вона дуже вродливою: з чорними бровами, білим личком, довгою косою, струнка, мов тополька. Багато хлопців сохли за нею, намагаючись привернути її увагу, але красуні було байдуже. Нікого вона не любила, але не тому, що була надто гордою. Як виявилось, на життєвому шляху дівчини не трапилася ще її пара.

Та от стали помічати люди, що Марійка з якихось пір засумувала. То все, було, сміється, виспівує, жартує, а це притихла, спохмурніла й не говорить ні з ким. Ніхто не знав, що трапилося з дівчиною. А трапилося ось що...

Якось пішла Марійка до Дніпра, сіла в батьків човен та й поплила на Хортицю. Зійшла на берег острова й почала рвати квіти на вінок. Аж раптом відчула на собі чийсь

погляд. Підвела вона голову – коли неподалік стоїть молодий рибалка, та такий гарний... Зустрілися молодята очима – і навіки полюбилися.

Марійка стояла, випустивши квіти з рук, і чекала. Може, хоч слово скаже чарівний незнайомець... але він мовчав. А по якійсь хвилі підійшов до неї, нагнувся, підняв розсипані квіти і, усміхаючись, віддав їх дівчині. І ніжно-ніжно подивився на неї, але знову промовчав. Отак вони того разу й розійшлися, не промовивши жодного слова.

І стала Марійка після тієї зустрічі частенько навідуватися на острів, щоб побачити дивного рибалку, довідатися про нього щось. Але він чомусь більше не підходив близько, а якщо підходив зрідка, то все мовчки...

Здогадалася бідна дівчина, що її коханий німий! Що ж їй робити?! Як допомогти? Як дізнатися, хто він, звідки і що хоче їй сказати? Лихо, та й годі!

Аж одного разу Марійка, пливучи на Хортицю, задумалася й не помітила, що бистрина несе її човна на скелі. Отямилася тільки тоді, коли човен, ударившись об гострий камінь, перевернувся і почав тонути. Дівчина опинилася у воді, потопаючи у вирі. І тут де не візьмись німий рибалка, він кинувся у вир, ухопив дівчину і виніс її, непритомну, на берег. Хлопець поклав Марійку на траву, пильно вдивлявся в її обличчя, шукаючи ознак життя. А як дівчина опритомніла, розплющила очі, то побачила свого рятівника й усміхнулася. Він так зрадів, що голосно-голосно заспівав! Пропала його німота від щастя, від великого кохання!

От не дарма люди кажуть, що від люблячого ока й камінь може заспівати... (Із книги «Савур-могила»).

Б. Українська пісня

Українська пісня! Хто не був зачарований нею, хто не згадує її, як своє чисте дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивим і сильним?

Який митець не був натхненний її багатючими мелодіями, безмежною широтою і красою її образів, її

чарівною силою, що викликає в душі людській найскладніші, найтонші, найглибші асоціації, почуття, думки і прагнення?

Який боєць не знаходив для себе в українській пісні сили й завзяття, бойової щедрості, любові до народу, презирства до ворога і до смерті? Виринають із сивини століть і проходять гордою ходою перед нашими воїнами славні прадіди – Байда-Вишневецький, Дорошенко, Нечай, Богун, і Богдан, і славний Морозенко, і козаки Швачка та Голота.

Який трудівник – ой у лузі та ще й при березі, чи в полі на роздолі, чи серед степу широкого, чи на морі глибокому, чи в шахті під землею, чи на заводі за верстатом – не почував легкості й бадьорості від її геніального ритму?

Яка мати не співала цих легких, як сон, пісень над колискою дорогих своїх дітей?

Яка дівоча весна не приносила кохання на її крилах?

Українська пісня – це геніальна поетична біографія українського народу. Це історія українського народу, народу-трудівника, народу-воїна, народу. Що цілі віки бився, як лев, за свою свободу, що цілі віки витрачав усю свою силу, свою кров, своє життя, як казав великий Шевченко, «без золота, без каменю, без хитрої мови», на виковування в боротьбі свободи, права на повноцінне життя!..

Тяжка була історія. Кривава, бодай не вернулась. І народ, якого позбавляли багатьох можливостей, у кривавій боротьбі вилив свою душу, свій поетичний геній в єдине, у що міг, – у пісню, в безсмертну народну пісню. Українська пісня – це бездонна душа українського народу, це його слава.

Честь і слава українському народові, що створив ці музичні скарби. Честь, слава і добра пам'ять достойному синові українського народу – композитору Миколі Лисенку, який у найпохмуріші царські часи не кинув народ свій, а ціле життя присвятив збиранню української народної пісні, який учився в народі (як він казав, «вчився на сірій свитині, на грубій сорочці, на дьогтяних чоботях – там душа Божа сидить»), який увесь свій талант і багатолітній труд поклав на те, щоб знайти, зберегти перли народної творчості, обробити

їх і повернути народу, повернути нам, любовно очищені й витончені, як скромний дар достойного сина й учня своєму батькові – народу-вчителю.

Будьмо гідними цих коштовних перлин, бережімо їх, просвітляймо й очищаймо ними наші душі й серця!
(За О. Довженком)

В. Народні співці

Кобзарство своїм корінням сягає часів Київської Русі. Попередниками кобзарів були музиканти, зображені на фресках Софії Київської. З князівських часів дійшло до нас ім'я Мануйла. У Галицько-Волинському літописі згадується, що в 1240 році жив співець Митуса. Кобзарі були творцями славнозвісних дум та історичних пісень, що відображали найважливіші події життя українського народу впродовж багатьох століть і закликали його на боротьбу з поневолювачами. Сюжети дум та пісень про боротьбу проти турецько-татарських нападників і польської шляхти стали важливими історичними джерелами, створеними кобзарями – безпосередніми учасниками подій – під час походів або після них. Героями творів кобзарів ставали улюблені в народі історичні постаті: Самійло Кішка, Байда, Маруся Богуславка, Богдан Хмельницький, Петро Сагайдачний, Петро Дорошенко, Іван Богун.

Безіменні народні співці передавали з покоління в покоління своє мистецтво, яке виховувало в людях патріотизм, почуття національної гордості, високу духовність. Недаремно Тарас Шевченко, який зізнався, що як поет зростав на високопатріотичних думках та піснях кобзарських, з поваги до цих народних співців назвав збірку своїх творів «Кобзарем».

Незрячі кобзарі були не жебраками, що випрошують милостиню, а професійними виконавцями, які грою на бандурі чи кобзі і співом заробляли собі на життя. Історично склалися три типи кобзарів. Співці першого типу виконують думи та пісні, не вносячи у виконання творчого елемента,

тобто повторюють своїх учителів. Другий, найпоширеніший тип – кобзарі-імпрровізатори, які щоразу вносять у виконуваний твір якісь зміни, що залежать від особливостей їхнього таланту або від умов виконання твору. А до третього типу належали кобзарі-творці. До нас дійшло лише кілька імен таких митців: це Михайло Кравченко, Петро Ткаченко, Степан Пасюга, Євген Мовчан.

Остап Вересай був блискучим імпрровізатором. Виконуючи думи, Остап умів надати простому сюжетові глибокої експресії. Часом спів його переходив у трагічний скрик, зойк, стогін; кобзар майстерно використовував уповільнення ритму, піднесення і спади голосу, поєднання речитативу й розлогого співу. Яскраву грань творчості Остапа Вересая становило виконання ним гумористичних і сатиричних пісень. Це був справжній театр одного актора, який не лише давав високе естетичне задоволення, а й мав велике ідеологічне значення (За І. Шаровим).

Завдання 2. Визначте різновид тексту за характером побудови мовленнєвого акту (Я – мовець, ТИ – адресат, ВІН (ВОНА, ВОНО) – не бере участі в комунікації). Порівняйте з попередніми текстами і зробіть висновки.

Говорити про переносні значення можна вічно й ну дуже емоційно. Бо вони всюди. Без жартів: ви починаєте свій день із того, що *п'єте чашку* кави, або чаю, або води, або соку, але ви не *п'єте чашки* насправді, а *ковтаєте* те, що в неї *наливаєте*. Коли *добираєтеся* на роботу, *ви сигналите* якомусь оленю попереду, хоча, *будьмо відверті*, це не ви сигналите, а *ваше авто*, а ви *волаєте* вишуканою лексикою... *Свій день* ви *продовжуєте* в офісі, беручись за *ручки* дверей, демонструючи *залізну* витримку й висловлюючи *глибокі* думки. Після роботи ви *йдете* в бар, де *лється* приємна музика, а *оксамитовий* голос вашого кохання змушує забути про всі негаразди. Потім ви *поринаєте* в *солодкі* сні. І якщо *вважаєте*, що вам *вдасться* уникнути переносних значень хоча б в одному зі своїх висловлень (і снів) – ви дуже й дуже

помиляєтеся. Не вдасться. Бо мова... сповнена перенесень, адже це властивість людської уяви – вбачати подібність у явищах дійсності й називати їх певним словом.

Ви точно знаєте, що лежить в основі перенесення. Королева людської уяви, працедавиця всіх на світі письменників, стрімка, як гірський ручай, і логічна, як Готфрід Лейбніц, її величність Ме...Та...Фо...Ра!

<...> Безперечно, мовлення кожного з нас пересипане метафоричними зворотами, словами з переносними значеннями й порівняннями. Навіть у реченні, яке ви щойно прочитали, сховалася метафора... Тому якщо ви просто зараз візьметесь відстежувати, скільки слів з переносним значенням вигулькує у ваших висловленнях, зателефонуйте в офіс і попередьте, що вас сьогодні на роботі не буде. І завтра теж. Можливо, навіть і наступного тижня ви не з'явитесь, бо лічитимете незліченне.

Але я пропоную все-таки не ризикувати. Побавилися в бухоблік – і живімо собі далі вкупочці та отримуймо задоволення від безмежних можливостей рідної мовоньки.
(За О. Дубчак)

Завдання 3. Визначте різновид тексту за кількістю учасників мовлення. Які типи діалогів і реплік представлені в цьому тексті?

Випили по кубку. Тоді Шрам і питає:

– Скажи ж мені, Божий чоловіче, ти всюди вештаєшся і всячину чуєш: чи не чував ти, що в нас діється за Дніпром?

– Діється таке, що бодай і не казати! Не добре, кажуть, починає на сій Україні Тетеря, а за Дніпром чиниться щось іще гірше. Жодного ладу між козаками.

– А старшина ж із гетьманом на що?

– Старшини там багато, да нікого слухати.

– Як нікого? А Сомко?

– А що ж Сомко? Хоть він і розумом, і славою взяв над усіма, та не дають йому гетьманувати.

– Як це так?

- А отак, що диявол замутив голову Васюті Ніжинському. Уже й чуприна біла, як у мене, і зовсім дід; доживав би віку на полковництві, а от же захотілося на старість гетьманувати. А як він собі мається добре, то й ті бояри, що на Москві коло царя, що хочуть роблять і його тягнуть за руку. А Сомко, бачте, навпростець іде, не хоче нікому придіте поклонімося.

- Бо Васюта хоче собі гетьманства і не слухає Сомка, а запорожці собі гетьманом Брюховецького зовуть.

- Якого це Брюховецького? - аж скрикнув Шрам. - Що це за поява?

- А поява така, що слухаєш да й віри не ймеш. Ви знаєте Іванця?

- Отак! Чого б не знати джури Хмельницького!

- Ну а чули, яку наругу прийняв він од Сомка?

- Здається, Сомко назвав Іванця свинею, чи що?

- Не свинею, а собакою, та ще старим собакою, та ще не на самоті чи там як-небудь напідпитку, а перед отаманством, перед старшиною...

- Га-га-га! - сміявся Черевань. - Одважив солі добре! Котюзі по заслугі! (За П. Кулішем).

Тема 2. Основні категорії тексту.

Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту

Практичне заняття 3

Одиниці та категорії тексту

Мета: здійснювати науковий аналіз тексту задля визначення текстових одиниць структурно-семантичного й композиційного плану та інтерпретації текстових категорій гетерогенних текстів.

Завдання 1. Визначте основну тему й мікротеми тексту (категорія цілісності). Якими засобами забезпечено зв'язність текстових одиниць (структурно-семантичну та композиційну)?

Потрібно кожному пам'ятати: рідна мова – не конче, не завжди та, якою ми найчастіше говоримо. Основа слова рідна – рід. Тобто рідна мова – то перш за все мова роду, мова наших батьків, дідів, прадідів – саме нашого роду, що йде з глибини віків. Не зневажаймо, закликаю, пам'яті своїх

предків, бо то ж є нонсенс, аби ви, визнаючи, що ваш рід – український, водночас вважали, що ваша рідна мова вже не українська, а, для прикладу, російська... Бо як, і справді, можна вважати рідною ту мову, якою, може, тільки й говорите ви чи ще близькі до вас за віком родичі, але не говорили нею у незліченних поколіннях вашого роду? Не говорили ваші батьки, діди, бо говорили тільки українською.

Тобто зовсім очевидно, що рідна мова – то не так та мова, якою вам особисто з різних причин випало в житті спілкуватися, і навіть далеко не завжди мова «мамина» (бо скільки ж тих мам відбилося від свого слова та й чад своїх скалічило!), а саме ваша родова мова, мова вашого роду, принаймні кількох найближчих до вас поколінь.

Нехай би кожен над цим поміркував, аби ніхто з нас, українців, не заплутував те, що мало б бути самоочевидним для кожного, аби ніхто не зневажав і не ображав родову основу, на якій ми стоїмо та яка дарувала кожному з нас життя... (А. Погрібний).

Завдання 2. Ознайомтеся з текстом ст. 4 Закону України «Про вищу освіту». Зверніть увагу на структуру й композицію жанру закону. У чому полягає мовна специфіка текстових одиниць (висловлювань, ССЦ, абзаців, частин тощо) законодавчого дискурсу?

Стаття 4. Право на вищу освіту

1. Кожен має право на вищу освіту.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Громадяни України вільні у виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і спеціальності.

Громадяни України, які не завершили навчання за кошти державного або місцевого бюджету за певним ступенем

освіти, мають право повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти за тим самим ступенем освіти, за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у [порядку](#), встановленому Кабінетом Міністрів України.

Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, встановлених [Конституцією](#) та законами України.

Не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації.

Для реалізації права на вищу освіту особами з особливими освітніми потребами заклади вищої освіти створюють їм необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти.

Для реалізації права на вищу освіту особами, які потребують соціальної підтримки відповідно до законодавства, здійснюється повне або часткове фінансове забезпечення їх утримання у період здобуття ними вищої освіти за кожним освітнім рівнем.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту за другою спеціальністю у державних та комунальних закладах вищої освіти, якщо за станом здоров'я вони втратили можливість виконувати службові чи посадові обов'язки <...>

2. Іноземці та особи без громадянства, у тому числі закордонні українці, які постійно проживають в Україні, особи, яких визнано біженцями, та особи, які потребують додаткового захисту, а також інші категорії іноземців та осіб без громадянства у передбачених законом та/або міжнародним договором України випадках, мають право на

здобуття вищої освіти нарівні з громадянами України, у тому числі за рахунок коштів державного або місцевого бюджету.

Інші іноземці та особи без громадянства можуть здобувати вищу освіту за кошти фізичних (юридичних) осіб, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законодавством або угодами між закладами вищої освіти про міжнародну академічну мобільність.

Усі особи, які здобувають вищу освіту у закладах вищої освіти, мають рівні права та обов'язки.

Завдання 3. Проаналізуйте лінгвостилістичні особливості текстових одиниць у фрагменті звернення Президента України до народу від 11 вересня 2022 року. Які композиційні особливості жанру звернення?

Великий народе великої країни!..

Навіть крізь непроглядну темряву Україна й весь цивілізований світ бачать ці терористичні акти. Навмисні й цинічні ракетні удари по цивільній критичній інфраструктурі. Жодних військових об'єктів. Знеструмлені Харківська і Донецька області. У Запорізькій, Дніпропетровській, Сумській – часткові проблеми з живленням.

Ви досі думаете, що ми «адін народ»?

Ви досі думаете, що зможете нас налякати, зламати, схилити до поступок?

Ви справді так нічого й не зрозуміли!

Не зрозуміли, хто ми? За що ми? Про що ми?

Читайте по губах:

Без газу чи без вас? Без вас.

Без світла чи без вас? Без вас.

Без води чи без вас? Без вас.

Без їжі чи без вас? Без вас.

Холод, голод, темрява й спрага – для нас не так страшно і смертельно, як ваші «дружба і братерство».

Але історія все розставить по місцях.

І ми будемо з газом, світлом, водою та їжею... і БЕЗ вас!..
Слава Україні!

Практичне заняття 4

Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту

Мета: засвоїти методи і прийоми здійснення аналізу тексту для вироблення конкретних компетенцій здобувачів освіти; навчитися планувати текстову діяльність і поєднувати її з пізнавальною та мовленнєвою.

Завдання 1. Ознайомтеся зі змістом вправи 15 (*Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*). Які види і прийоми текстової діяльності пропонують автори? Яких предметних компетентностей можуть набути школярі завдяки такому комплексному аналізу?

Чудасія

От чудасія! Гарбуз на яблуні!

–Бач, примудрився! – каже Олег.

Гарбуз величезний, як баняк. Гілляка аж нагнулася під ним.

–Невже це він?

Я кусаю соковите яблуко й мовчу. Та Олег і не чекає відповіді від мене. Йому й так зрозуміло: гарбузиння сп'ялося на тин, потім дісталось нахиленої гілки й повисло на ній. На гарбузинні зацвіла квітка, а потім зав'язався гарбуз.

Олег сміється:

–Хоч і виліз він на яблуню, та яблуком не став.

Завдання до тексту: 1) прочитайте текст; 2) знайдіть окличні та питальні речення, прочитайте їх уголос з потрібною інтонацією; 3) знайдіть іменники, які вжито в називному відмінку. Це підмети чи присудки? 4) чи є в тексті іменники, вжиті в множині? А прикметники? 5) випишіть словосполучення «прикметник + іменник», позначте закінчення в словах; 6) випишіть особові займенники та з'ясуйте, замість яких іменників їх ужито; 7) визначте час дієслів (теперішній, минулий, майбутній); 8) знайдіть у тексті спільнокореневі слова, визначте корінь; 9) складіть і запишіть мінітекст (2–4 речення) про несподіванки, цікаві явища, «дива», які можуть бути в саду або на городі.

Завдання 2. Який прийом аналізу тексту використано у поданих вправах з підручників для 5-го й 11-го класів? Які компетентності можуть удосконалити учні?

А. Це було взимку. Нам було холодно, тому ми йшли все швидше і швидше. Повернули праворуч, а через квартал – ліворуч. Попереду – парк, а позаду – кав'ярня. Ось і будинок мого однокласника. Ми й не помітили, як опинились у квартирі, де на нас уже чекав гарячий напій.

Завдання: прочитайте текст, замінюючи слова антонімами, де це можливо. Як така заміна вплинула на зміст тексту? (Заболотний О., Заболотний В. *Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*)

Б. Практично жодне технічне досягнення ХХ століття не обійшлося без винаходів і патентів цієї геніальної людини. Томас Едісон придумав, удосконалив або впровадив такі речі, як телеграф, телефон, кіноапарат, фонограф. І навіть говорити в трубку «алло» на початку розмови запропонував саме він. А у вільний від винаходів час вивчав різні дієти та їхній вплив на організм людини. Про це захоплення його дружина сказала в одному інтерв'ю, що «правильне харчування є одним з його найбільших хобі».

Завдання: переписіть текст, увівши в нього два тропи й одну риторичну фігуру (Авраменко О. *Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. Київ: Грамота, 2019*).

Завдання 3. Прокоментуйте текст вправи 446 (Заболотний О., Заболотний В. *Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*) з огляду на використаний прийом відновлення спотвореного тексту та метод його діалогійної інтерпретації.

І. Складіть усно текст із поданих речень:

А. Величезне гніздо будує або на обривистих скелях, або на верхівках столітніх дерев.

Б. Він має сильне й потужне тіло, а розмах його крил сягає двох метрів.

В. В Україні беркут трапляється переважно у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях.

Г. Під захистом Червоної книги перебуває один із найбільших орлів – беркут.

Д. Цей хижак нападає і на ховрахів, і на зайців, і на лисиць.

П. Зіставте зміст складеного тексту з наведеними нижче реченнями. Знайдіть у цих реченнях хибну інформацію.

За інформацією з тексту «Беркут», деякі унікальні птахи перебувають на межі повного зникнення. Усі вони гніздяться переважно у Львівській, Закарпатській та Івано-Франківській областях.

Завдання 4. Скориставшись математичним методом ЛАТ, з'ясуйте середній обсяг висловлень (кількість слів у реченні) у текстах статті 4 ЗУ «Про вищу освіту» і у зверненні Президента України від 11.09.2022 (тексти подано у практичному занятті 3).

Завдання 5. Застосувавши семантико-стилістичний метод ЛАТ, установіть факти наявності/відсутності 1) лексем у прямому/переносному значенні, 2) різнорівневих засобів вираження мовної експресії у текстах статті 4 ЗУ «Про вищу освіту» і у зверненні Президента України від 11.09.2022 (тексти подано вище). Опишіть види і функції абзацу в зазначених текстах.

Змістовий модуль 2. ЦІЛІСНИЙ І РІВНЕВИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ

Тема 3. Рівневий (частковий) лінгвістичний аналіз тексту

Практичне заняття 5

Фонографічний та морфемно-словотвірний аналіз тексту

Мета: навчитися аналізувати текст на фонетичному, графічному та морфемно-словотвірному рівнях; виробити навички розпізнавання функцій і визначення стилістичної ролі використаних у тексті засобів указаних мовних рівнів.

Завдання 1. Яким фонографічними прийомами увиразнено зміст поетичних уривків?

Ми – мисль, ми – музика, ми – море.

Ми – мудреці, ми – мир, ми – мур.

А з того всього, як на горе,

Залишилось: «Ми-ми», «Му-му» (*Ганна Черінь*)
 Знов прийшла на землю осінь,
 Розпустила сиві коси,
 А у неї в сивих косах
 Позаплутувались оси.
 Дуже любить осінь оси,
 Що бринять у сивих косах.
 І, мабуть, що через оси
 Та й назвали осінь – осінь (*Євген Гуцало*)
 Вранці зірвешся, очі витер,
 «Номери, до гармати!»...
 Рвати, рвати раннє повітря...
 Нерви рвати... (*Олег Ольжич*)
 Сичало «С», мов кобра на хвості.
 Шкварчало «Ш» і «Ф» взялося в боки.
 І вірне «К» уперше у житті
 Зробило вбік категоричні кроки (*Ліна Костенко*)
 jakshcho kozhen iz zhyvykh ukrajinskykh poetiv
 napyshe odnenkoho virshyka latynkoju
 to mozhna bude uklasty antolohiju
 suchasnoji ukrajinskoji poeziji latynkoju
 shkoda tilky shcho Ivan Malkovych ne zmozhe todi napysaty
 pro misiachnyj serpyk bukvy je
 i tonenku svichechku bukvy ji (*Андрій Бондар*)

Завдання 2. З'ясуйте роль фонографічного компонента науково-популярних текстів Ольги Дубчак.

А. Не пам'ятаю, чи казала я, що м'який знак ніколи, за жодних умов не пишеться після **р** у кінці складу чи слова, якщо далі нема **о**. Казала? Двічі? Ну, то не гріх повторити втретє. Не пишеться. Ні. **Р** у кінці слова чи складу в українській мові твердий. Завжди. Завжди в квадраті. У кубі: *пovірте*, а не *пovір'те*, *лікар*, а не *лікар'ь*... і головне – *Харків*, а не *Харьків*! До речі, за «Харьків» українські мовознавчі чорти в пеклі наготували окремий котел. Майте на увазі.

Б. Колись це було кумедно – просити росіянина вимовити слово *паляниця*. Проте коли рашисти полізли на

Київ, веселощам настав край, а *паляниця* перетворилася на справжній шиболет. Шиболет – це вислів із Біблії, таке собі слово-пароль, що дає змогу за вимовою певних звуків виявити, своя людина чи чужа <...> Як бачимо, *паляниця* росіянам геть не вдається. Чому? А тому, що в російській мові не буває м'якого *ц*... На цьому історія з *паляницею* не завершується. Розуміючи, що щось у цьому слові має бути м'яким, вони пом'якшують попередній *н*, бо що? Бо твердого *н* перед *и* (як у нас) у них теж не буває. От і виходить усе навпаки: не *паляниця*, а *паланіца*. Така доля чекає не лише на *паляницю*, а й на *криницю*, *залізницю* й навіть саму *Укрзалізницю*. Ну, не можуть вони! Російськомовна щелепа, зрозумійте.

В. З якої ж літери писати назву їхніх боліт? Ініціатива писати *росія* з малої літери – чудова. Ще краща – писати з іще меншої – *росія*. Те саме стосується *російської федерації*, *путіна* й *москви*. Таке написання дає змогу навіть на рівні букв висловити достатню русофобію й зневагу до тих, хто прийшов до нас з війною. Але, на жаль, ми можемо собі це дозволити в соцмережах, у приватному листуванні й трохи в публіцистиці, але не в науковій літературі чи офіційно-діловій документації.

Г. Суржик – це цілком природне явище, дуже поширене в розмовному мовленні. У реальному житті ніхто, правда, НІХТО не говорить літературною мовою. Не повірите: у Львові теж не говорять літературною мовою. Ви правда вважаєте, що мешки з камізельками – показник літературності? (Пригнулася, бо полетіли галицькі помідори).

Д. Голосні звуки – це ті, які творяться за допомогою голосу. Крім здорового, незастудженого горла, їм для існування більше нічого не потрібно. <...> Лише двом голосним української мови – *о* та *у* – у творенні допомагають губи, а загалом звучання всіх голосних звуків формується положенням спинки язика в роті. Носових голосних, за

винятком сезонних особливостей мовця, який страждає на ГРВІ й дежидь, в уклададській мові дебає.

Е. Щиро сподіваюся, що ця невеличка книжечка стане шановним читачам у пригоді в цей час. Час ненависті й час шаленої, нескінченної, всеосяжної мовної любові.

Ми обов'язково переможемо.

Слава Україні.

Смерть.

Клятим.

Ворогам.

Завдання 3. Схарактеризуйте подані уривки з текстів на морфемно-словотвірному рівні.

А. А дівуля, дівчинина, дівувальниця

До кожуха, кожушенька так і горнеться,

А бабуся, бабулиня, бабусенція

До дівчиська, дівчиниська так і тулиться –

Сиротина ж, сиротуля, сиропташечка,

Бабумамця, бабутатко, бабусонечко... (Іван Драч)

Б. Почнімо з банального: дієслово позначає дію. А дія – це акт ширшого поняття, діяльності. Діяльність – це дуже, мега-, супер-, екстрашироке філософське поняття, що не дає людству спокою відтоді, як воно виробило в себе навички абстрактного мислення. <...> Усе існує або не існує, живе, побутує, є. і це теж входить до мегакатегорії ДІЯЛЬНІСТЬ (Ольга Дубчак).

В. На сцену виходить український словотвір.

Коли ми розглядали основні засоби творення слів у «Бачити українською», могло скластися враження, ніби префікси і суфікси – абсолютно позбавлені емоцій сутності. Це категорично хибна думка. Якщо префікси ще можна назвати флегматами, то суфікси просто-таки покликані виражати і суб'єктивну оцінку, й експресію, і ненависть до тих, хто прийшов нас убивати.

Суфікс -н-, за допомогою якого утворене слово *русня*, взагалі-то спеціалізується на збірних іменниках, як-от *рідня*,

комарня, городня. Однак ще більше він спеціалізується на негативно-експресивному позначенні якогось трешу: москальня, кацапня, фігня, ще дещо на букву х, ну і русня, звісно (Ольга Дубчак).

Г. Присвятимо ще трошечки часу цій книжечці – й побіжимо перераховувати грошенята Притулочці на теплики, броніки й байрактарчики. Бо ніщо не завадить нам наближати Переможеньку, як ніщо не обмежить нашу мову у вираженні любові.

Перше речення демонструє техніку, яку українська мова практикує століттями, впевнено обходячи решту мов світу в змаганнях за титул «Найніжніша». Зі свого першого місця вона, помахуючи золотим кубком, показує вниз язика й глузливо промовляє: «От що ви взагалі там можете оніжнити?.. Та ви, бідосі, навіть *вербиченьки* не утворите, а що вже про *воріженьків* з *окупантиками* балакати?» І це свята правдонька, бо зменшено-пестливі форми *воріженьки*, *війнонька* і *зрадонька* – це суто українське надбання (Ольга Дубчак).

Практичне заняття 6

Лексико-фразеологічний аналіз тексту

Мета: виробити навички роботи з лексичним і фразеологічним компонентами тексту, навчитися визначати ключові слова, кваліфікувати функції лексичних парадигм та їх роль для формування ідейно-тематичного наповнення гетерогенних текстів.

Завдання 1. Проаналізуйте фрагмент звернення Президента України на лексико-фразеологічному рівні. Визначте тематичні групи слів воєнного часу, встановіть їхні емоційно-експресивні особливості.

Великий народе великої України!

Рівно сто днів тому всі ми прокинулися в іншій реальності. Рівно сто днів тому прокинулися інші ми. Коли українців будить не промінь сонця, а вибухи ракет, які влучають у наші домівки, тоді прокидаються зовсім інші українці.

У 2014 році Росія прийшла до нас з одним словом, з новим словом. І це слово «війна». 24 лютого Росія додала до

цього слова ще одне, зробивши словосполучення «повномасштабна війна». І протягом ста днів ми знаходили чи отримували, бачили чи хотіли стерти ще інші слова. Їх небагато. Вони різні. Але відображають, що ми пережили.

Серед цих слів є й нові для нас. І ті, які були забуті ще нашими батьками, але які довелось згадати нам. Добре відомі кожному на планеті. І ті, які всім людям доводиться із жахом запам'ятовувати. Болючі слова. І ті, які справді дають нам надію. Усі – важливі. Усі буде правильно згадати саме сьогодні. Сто днів – сто слів.

Передусім це два слова: «наші герої». Тобто передусім люди, які від ночі на 24 лютого й до сьогодні обороняють нашу державу. А далі – українські слова: «паляниця», «Збройні Сили», «Стугна», «Козак», «Зміїний» і... звичайно, «Чорнобаївка» – це одне слово, яке звучало вже багато разів і в якому видно все і про наш спротив, і про наших ворогів.

А ще – іноземні слова, які стали рідними для України: «Байрактар», «Гарпун», «Хаймарс», «Старлінк», «Жешув» і... звичайно, «ленд-ліз» – іще одне слово, всього лиш одне, але яке відображає 100 днів боротьби, сто днів дипломатії, сто днів підтримки. <...> Ну і слово, за яке всі в Україні підіймають келих, – «Нептун».

Щодня в нас з'являлися слова, які для кожного й кожної тепер значно більше, ніж просто слова. Важкі слова. «Гостомель», «Бородянка», «Охтирка», «Чернігів», «Харків», «Херсон», «Ізюм», «Мелітополь», «Маріуполь» і «Азовсталь».

А разом з ними – «армія», «арта», «морпіхи», «прикордонники», «розвідка», «нацгвардійці», «поліція», «тероборона», «авіація», «наші героїчні льотчики»... А також слово «привид». Привид Києва. Який знищував ворогів і залишався живим.

Усі ці слова ми могли й не чути стільки разів за все наше життя, скільки чуємо за ці сто днів. І щоразу, коли ми їх чуємо, знаємо: саме вони дають нам час і можливість жити стільки, скільки нам відведено. Відведено Богом. А не ворогом.

«Боже» – це слово, це звертання звучало не раз. І завжди особливо.<...>

Були й слова, які наш ворог хотів стерти. «Волноваха» і «Салтівка», «Попасна» і «Севєродонецьк». Це слова, які ми обов'язково напишемо знову. Але по-нашому. Так само, як «Буча». І як «Маріуполь». І ми напишемо їх обов'язково поруч зі словом «трибунал». Щоб інші слова – «фільтрація», «депортація», «катування», «розстріл», «килимове бомбардування», «ракетний удар» – обов'язково отримали відповідь. Відповідь всього лише з одного слова – «справедливість». Справедливість, яка стане крапкою після тимчасових для нас слів «окупація», «Мордор», «орки». Звичайно, вони підуть із нашого лексикону. Ми точно виженемо їх із нашої землі.

Багато що змінилося. Коли чуємо слово «Патрон», згадуємо найвідомішого сапера України. А коли чуємо «марафон», розуміємо, що це зовсім не про спорт. <...>

З'явилися слова, які тепер дуже часті. Які звучать щоденно. Але ми маємо зробити так, щоб для наших дітей вони вже не означали того, що вони значать сьогодні для нас. Щоб вони могли їх сприймати лише як історію. Передусім це слово «руїни». Але також – «сирена», «повітряна тривога», «комендантська година», «блокпост», «колючий дріт». І слово «міни».

Буде ще багато слів, які знатиме кожен. Які матимуть сенс для кожного. І які дадуть шанс мільйонам. Це слова «відбудова», «кандидатство» і «членство», «гарантії» та «безпека». І обов'язково – слово «повернення». Звичайно, на основі слова, яке було мрією, а стане реальністю – «звільнення».

Це слова нашого майбутнього! Це слова про те, що ми зробимо з тією нашою червоною калиною, з нашою славною Україною.

Слова про те, куди прямує й завжди прямуватиме ворожий військовий корабель. Про те, що робити з окупантами, коли

хтось скаже: «Вова!» І, звичайно, наше вже народне – «Доброго вечора, ми з України!».

З тієї України, де розквітає поле, а вона сивіє. Із тієї України, яка стояла, стоїть і буде стояти.

України, чия не вмерла ще слава і воля. України, якій ми кажемо: «Слава!» Слава Україні! Слава нації! І кожному відоме продовження – «Смерть ворогам!»

Бо є три слова, задля яких протягом вже ста днів після восьми років ми боремось: «мир», «перемога», «Україна».

Слава Україні!

Завдання 2. Проаналізувавши лексико-фразеологічний рівень гуморесок Павла Глазового, визначте лінгвальну природу гумористичного ефекту.

Неперевершена коза

В клубі лекція збудила
Справжній інтерес.
І ній ішлося про науку,
Про її прогрес.
Як створили ми алмази
Тй, що ріжуть сталь,
Як з дешевої породи
Робиться кришталь,
Як тканини фабрикують
З різного сміття,
Як наука прикрашає
Побут і життя.
–А скажіть, – спитала баба, –
Чи зуміли б ви
Молока зробити глечик
З лантуха трави?
–Ні, – признався лектор чесно, –
В хімії у нас
Для подібних перетворень
Не настав ще час.
–Отаке! – сказала баба. –

Ходять, як тузи,
А не можуть перевершить
Простої кози.

Трагедія

Подивилися в театрі
Нову п'єсу люди.
Довго потім про ту п'єсу
Говорили всюди:
-Це трагедія велика,
А не просто драма,
Що такого драматурга
Породила мама.

Завдання 3. Поміркуйте, у яких текстах доречними будуть діалектизми, архаїзми, історизми. Відповідь обґрунтуйте та підкріпіть самостійно підібраними прикладами.

Завдання 4. Прокоментуйте написання частовживаних у сучасному освітньому просторі іншомовних слів. Чи відповідає їхнє фонографічне оформлення нормам нової редакції Українського правопису (2019)? Що ви знаєте про такі способи запозичень, як транскрипція, транслітерація, трансплантація, калькування?

Онлайн (on-line), офлайн (off-line), онлайн-лекція, онлайн-тест, інтернет, мережа «Інтернет», вебкамера, вебсайт, відеозв'язок, аудіоповідомлення, мінігрупа, блищопитування, диджитал, скриншот, стикер, стрим, фриланс, чекліст, вебінар, вебсемінар, веблекція, презентація, інтерфейс, інтерактив, зум (Zoom), міт (Meet), квіз (вікторина), мудл (Moodle), гугл-форми (Google Forms), гугл-документи, гугл-таблиці, гугл-клас, сервіс «Гугл Форми».

Практичне заняття 7

Аналіз тексту на граматичному рівні

Мета: виробити навички спостереження за граматичною організацією тексту, за функціонуванням у ньому типових і нетипових граматичних одиниць; навчитися визначати роль

граматичних показників у текстах різної стильової і жанрової приналежності.

Завдання 1. Здійсніть частковий граматичний аналіз тексту. Особливу увагу зверніть на частотність уживання різних частин мови та особливості граматичних форм, їхні функції в тексті, синтаксичні типи та обсяг речень.

Прагматична компетентність – це якість реалізації інтенції мовця через вдало обрані мовнокомунікативні стратегії і тактики за допомогою найпродуктивніших мовних засобів у певній комунікативній ситуації.

Джерелом комунікативних потреб є інтенція – осмислений або інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовної діяльності і спосіб її втілення. Комуніканти можуть мати різну інтенцію (мету) спілкування: інформаційну – довести свою інформацію до співрозмовника; предметну – отримати дещо, дізнатися про щось, змінити поведінку співрозмовника; комунікативну – сформулювати певні стосунки із співрозмовником. Інтенція адресанта детермінує мовнокомунікативну стратегію.

Мовнокомунікативна стратегія – це правила і послідовність комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення певної комунікативної мети. Виконання мовнокомунікативної стратегії забезпечує мовнокомунікативна тактика.

Мовнокомунікативна тактика – зумовлені стратегією мовні кроки, що в сукупності дають змогу досягти головної комунікативної мети.

У вербальній комунікації найбільш загальною категорією є дискурс. Це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, що має різні форми вияву (усну, писемну), детермінується стратегіями і тактиками учасників, залежить від когнітивних, лінгвальних і позалінгвальних (соціальних, психічних, психологічних) чинників. Закономірно, що в освітньому середовищі домінує педагогічний дискурс.

Педагогічний дискурс – різновид спілкування, який відбувається в межах освітнього соціального інституту, має на меті соціалізацію нових членів суспільства, характеризується статусно-рольовими відносинами учасників спілкування (викладач – студент, учитель – учень). У професійній діяльності педагог вирішує різні комунікативні завдання: інформує, пояснює, доводить, коментує, інструктує, запитує, узагальнює, спонукає. Домінантні жанри педагогічного дискурсу – урок, лекція, практичне заняття, лабораторне заняття тощо. (*Любов Струганець*)

Завдання 2. Зробіть частковий лінгвістичний аналіз на морфолого-синтаксичному рівні, визначте роль різних граматичних одиниць і категорій як засобу образності художнього тексту.

А в солодкому спогаді вона, маленька Дазочка, чекала тата. Його повернення з роботи. Найкращого, найрозумнішого, найсильнішого, найдужішого у світі тата. Який, ледь ступивши на поріг їхньої оселі, візьме її на руки, притисне до трохи колючої щоки й підкине високо-високо. Тертя об щоку й підкидання стало своєрідним ритуалом вечірніх зустрічей, але яким приємним, радісним, ба, солодко-хвилюючим був цей ритуал! Тато часто затримувався на роботі допізна, й тоді Дазочка не могла заснути, бо як заснути без підкидання? Мама Рита сердилася і ревнувала доньку до цих зустрічей. Наказувала заснути, й тоді Даза подумки називала маму Риту, Маргариту, мамою Маргаринкою й крадькома під ковдрою показувала їй язика. Тоді тільки-но з'явився цей продукт, Даза пам'ятає плакат, який переконував, що радянський маргарин кращий за масло буржуїв (*Володимир Лис*).

Практичне заняття 8

Стилістичний аналіз тексту

Мета: сформувати навички виділення в тексті стилістичних домінант і стилістем різного походження (лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних).

Завдання 1. Визначте стильову приналежність текстів однієї тематики. Проаналізуйте і порівняйте стилістичні особливості використаної в них лексики і фразеології, синтаксичних конструкцій і граматичних форм.

А. Прийменник

У визначенні статусу прийменника сформувалося три основних підходи. Перший, найбільш поширений у слов'янському мовознавстві, кваліфікує прийменник як службове слово, включаючи його до загального ряду частин мови. Другий підхід визначає прийменник як особливу морфему. Концепцію морфемної природи прийменника теоретично обґрунтував Є. Курилович, поглибив, розбудував і послідовно застосував на матеріалі прийменникової системи сучасної української мови І. Р. Вихованець.

Третій підхід розглядає прийменник як самостійне слово. Автором цієї концепції в українському мовознавстві є І. К. Кучеренко, який вважає прийменники прислівниками узагальненого значення.

Проблема статусу прийменника тісно пов'язана з питанням про його семантику. Надання прийменнику статусу слова (службового чи повнозначного, самостійного) означає виділення в нього не тільки граматичного, а й лексичного значення, оскільки саме слову притаманна єдність лексичного і граматичного значень. Ті дослідники, які кваліфікують прийменник як самостійне слово, ідентифікують його лексичне значення з лексичним значенням повнозначних слів.

У морфемній концепції прийменник має лише граматичне значення і абсолютно позбавлений лексичного значення, тому що він не відображає предметів і явищ матеріальної дійсності, а лише вказує на відношення та зв'язки між предметами і явищами цієї дійсності. Прийменнику властиве значення семантико-синтаксичного відношення адвербіалізованого субстантива до інших компонентів речення або словосполучення. З формально-граматичного боку прийменник указує на синтаксичну

залежність адвербіалізованих субстантивів від інших слів у реченні або від усього речення в цілому. Саме суто граматичні значення та відношення прийменників свідчать про їх спільність з іншими елементами граматичної системи, що виступають виразниками релятивної семантики. Функціональна співвідносність між прийменниками та іншими релятивними морфемами, їх семантична специфіка, що виявляється у відсутності номінативної функції, послужили підставою для кваліфікації прийменників як аналітичних синтаксичних морфем (*Грамматика української мови. Морфологія*).

Б. Найближчий до начальства. Прийменник

Вивчення службових частин мови завжди починається з **прийменника**. Можливо, тому, що серед трьох представників службового персоналу він найближчий до начальства. Прийменник виражає граматичні відношення між повнозначними частинами мови, а це ніби секретар одразу в кількох завідувачів кафедр: саме він знає, кому із завідувачів де треба бути, щоб і рада університету успішно відбулася, і факультети працювали.

Без прийменників в українській мові неможливо висловити просторові й часові відношення, позначити місце, напрям, причину й мету дії чи руху, вказати на об'єкт, його залежність від суб'єкта тощо, тощо і тощо. Прийменників багато. Вони прості й складні. Літературні й просторічні. Проблемні і не дуже. Що ми можемо одразу знати напевне: про прийменники можна говорити довго, а чуби через них тріщать гучно. Та спершу не про чуби.

Із назви цієї частини мови можна легко зрозуміти, що вона стоїть «при імені». Але не лише при іменникові – при всіх іменних частинах мови. Ні-ні, навіть не намагайтеся. Ви знаєте, які повнозначні частини мови належать до іменних. Ми говорили про це 352 рази!

Отже, прийменник – це службова частина мови, яка виражає відношення між словами (самостійними частинами

мови) в реченні. Що це означає? Наприклад, *Я біжу*. У цьому реченні немає прийменника. Однак якщо мені захочеться вказати час, я скажу: *Я біжу о п'ятій*. Якщо забажаю уточнити місце свого руху, я повідомлю: *Я біжу по вулиці*. А якщо напрям, то: *Я біжу в бік «Сільпо»*. А якщо мету, то: *Я біжу для покращення настрою*. Ну, добре, добре, зізнаюся вже в причині своєї прогулянки: *Я біжу через страх погладшати*. А можна зібрати все до купи й сформулювати цілком собі змістовне висловлення і вразитися кількості прийменників на один дециметр тексту: *О п'ятій я біжу по вулиці в бік «Сільпо» для покращення настрою і через страх погладшати*. І так постійно, розумієте? Ці от прийменники, вони скрізь, і нема від них спасіння. Це я так ненав'язливо повідомляю, що уникнути прийменників чи то на ЗНО, чи то в професійному житті, чи то в самому «Сільпо» не вдасться.

Стрибаючи без оголошення війни з місця в кар'єр, повідомляю: проблеми з прийменником починаються просто зараз.

Тобто на моменті його визначення. Якщо будь-яка порядна службова частина мови не повинна мати лексичного значення (тобто змісту, тобто називати щось), то прийменникові в цьому довіряти не можна. Так, у школі вам точно скажуть, що прийменник як частина мови не виражає значень і не відповідає на питання. Службова він частина мови чи ні? Службова! Але одразу, там само в школі, приблизно через 15 хвилин і 46 секунд вам повідомлять, що прийменники поділяються на розряди *за значенням!* (просторові, часові, причинові, умовні, означальні, кількісні, мети тощо).

Непогано, як для частини мови без лексичного значення, еге ж? Та й це ще не все, бо хвилин за 27 вам ще й скажуть, що вони бувають *багатозначні...*

А якщо на занятті з української мови вам трапиться вигадливий викладач, ви ще й дізнаєтеся, що прийменники можуть бути антонімами, як от *під – над* (*під порогом – над порогом*). Та й синонімами вони також бувають...

То це як? – спитаєте ви. Частина мови, яка не має значення, поділяється на розряди за значенням? Та ще й багатозначна? Саме так. Це все тому, що прийменники – ми пам’ятаємо – найближчі до начальства, тобто до повнозначних частин мови. А це означає, що вони трохи кумекають у сенсах... Усе ж таки вони, нехай і не так потужно, як самостійні частини мови, але виражають... Тому, як то кажуть, два пишемо, три в умі. Тобто кажемо, що прийменники значень не мають, але знаємо... Але знаємо, що *біля* (*коло/при/з*) самостійної частини мови сміливішають і значенням набуваються (*За Ольгою Дубчак*).

Завдання 2. Які стилістичні й риторичні засоби сприяють творенню образності ліричного тексту?

Мало всього – ще й тугу цю вовчу
і це щоденне людське улюлю!
А я перетерплю, а я перемовчу,
аж поки згіркне слово «люблю».
Оці Ніагари блуду і бруду,
а я пересилю, русява, як Русь,
а я переб’юся, я перебуду,
а я переплачу, пересміюсь!
Це переждати, пережадати,
це передвічне навперехрест,
це як перестріт – тебе перестріти,
це як переступ – слово і жест.
Перенебачу, перенечую,
передоциться, переболю <...>
А я утечу в кошлаті Карпати,
а я цю любов задушу і уб’ю...
Зорі стозорі, ви що – телепати?
Чого ж ви так дивитесь в душу мою?! (*Ліна Костенко*)

Тема 4. Цілісний аналіз тексту

Практичне заняття 9

Цілісний лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту

Мета: навчитися виокремлювати й аналізувати всі чинники (одиниці та категорії) текстотворення інформативного (нехудожнього) тексту; здійснювати науковий аналіз мовленнєвого масиву нехудожнього типу.

Завдання 1. Скориставшись схемою цілісного ЛАТ (див. Додатки), проаналізуйте текст.

*Хто ж, не знаючи, із Стугни нап'ється,
сумом серце своє налє* (Наталена Королева)

Ох, як же приємно дивитися відосики, де в моніторі їде ціль, голос за кадром гукає: «Давай!», відбувається вжух – і ціль уже не їде, а розлітається на палаючі друзки. І голоси за кадром, і глядачі відосиків радісно кричать: «Є!» – й подеколи аплодують.

Це все робить «Стугна-П», український протитанковий ракетний комплекс. Однак наші боги війни, знищивши на початку квітня два ворожих Ка-52, продемонстрували, що це не лише протитанковий, а й доволі ефективний противертолітний комплекс. Ніхто не знає, чи передбачали це самі розробники, але вийшло просто вогненно в якнайпрямішому сенсі цього слова.

Оскільки авторка – філологопташечка, якій таке складно, то, звісно, в книжці не буде заглиблення в спеціалізовану військову тематику й розповіді про те, що «Стугна-П» – це напівавтоматичний комплекс другого покоління ПТРК, що веде вогонь ракетами калібру 130 мм або 152 мм з різними бойовими частинами, оснащений системою лазерного наведення, тим паче розповідь щойно відбулася.

Нас, звісно, цікавить поетичніший бік питання, власне мовний. На жаль, докопатися до першопричини найменування української зброї надзвичайно важко. Але це й не дивно: щоб дістатися розробника збройних комплексів і вивідати в нього, чому протитанкова зброя була названа

«Стугною», треба пройти, пролізти й проповзти дуже непростий шлях...

Але ми можемо дослідити самі явища, що лягли в основу називання нашої зброї, й провести певні паралелі...

Отже, Стугна.

Стугна – це річка, що протікає в Київській області. Не надто довга – під 70 кілометрів, не надто бурхлива й помірно звивиста. Бере початок у селі Велика Снітинка (Фастівський район), впадає в Дніпро в місті Українка (Обухівський район).

Значно багатшою й захопливішою є історія Стугни. Хто тільки не мешкав на її берегах: і трипільці, і скіфи, і сармати, і венеди, і поляни – і яких тільки культур у її водах та землях довкола не було розкопано... У самій Русі Стугна відіграла стратегічно важливу роль, бо обороняла Київ від набігів кочовиків. Наприкінці XI століття тут навіть відбулася битва з половцями, у якій загинув руський князь Ростислав Всеволодович... З перебігом історії Стугна опинялася у володіннях Золотої Орди, Великого князівства Литовського, Польщі, Російської імперії, Української Народної Республіки. Завершилося все незалежною Україною, що логічно. Словом, історично її неабияк помотало, нехай дозволить нам річка вживання щодо себе такого дієслова.

Про історію річки Стугни <...> можна говорити довго, але ми більше зосередимося на самій назві. Тут усе традиційно: народнопоетична версія походження та мовознавче обґрунтування.

Народнопоетичних версій навіть кілька, проте всі вони так чи інакше пов'язані зі співзвучним Стугні дієсловом *стогнати*. <...> Відповідно до літописних легенд, назвою Стугна річку наділили під час отієї горезвісної битви русичів з половцями в XI столітті, коли потонув князь Ростислав. Стогін поранених воїнів, що обороняли Русь на її берегах, був такий гучний, що увійшов в історію.

Народна етимологія – це пояснення значення слова та його походження через асоціації зі знайомим словом, що

звучить подібно або так само. ... У народній етимології немає нічого поганого, якщо вона не претендує на науковість. Головне – не захопитися аж так, щоб пояснювати назву Борисфен іменем Борис і феном для волосся. Чи так уже хтось зробив?

А можна ж по-нашому, по-мовознавчому, порівняльно-історично.

Деякі дослідники виводять слово *Стугна* від праслов'янського **sъtaga* «стрічка». «Етимологічний словник української мови» якось не надто впевнено виводить назву від реконструйованого слова **стуга*, що означало «грузьке болото». Своєю чергою, **стуга* є історичною видозміною, яка сягає корінням праслов'янського **stubla* – «зруб криниці». Як бачимо, давність слова *Стугна* й пов'язаність його етимології з джерельною водою підтверджується фактами.

Звісно, в дослідженні етимології назви річки ми можемо й схибити. Проте головне зараз, щоб не хибили наші воїни, палячи русню не з річки, а з фантастичної зброї, що міцно тримається за автентичність. І вони це роблять – не хиблять. «Стугна» ними пишається (За Ольгою Дубчак).

Завдання 2. Скориставшись схемою цілісного лінгвістичного аналізу (див. Додатки), проаналізуйте поданий текст.

Вироби з бісеру стрімко повернулися в тренди. Особливою популярністю в Україні користуються силянки та гердани.

Що це за прикраси, чому на них зріс попит і як завдяки ним можна допомагати нашим захисникам, **Інформаційному агентству Волинські Новини** розповіла талановита майстриня з Луцька **Аліна Ольхович**. **Розкажи трохи про себе: хто ти, чим займаєшся останні роки?**

Я народилася в Луцьку, але майже десять років тому переїхала до Києва. До повномасштабної війни працювала журналісткою на Новому каналі, наразі займаюся спростуванням російських фейків у Центрі стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, а паралельно плету

силянки та інші прикраси з бісеру, щоб мати змогу більше підтримувати ЗСУ.

З чого почалося захоплення бісером? І раніше цікавилася рукоділлям, виготовленням прикрас?

Плести з бісеру я почала ще у дитинстві, але тоді далі браслетиків та сумочок для телефону не доходило. На початку 2022-го, коли всі говорили лише про потенційне повномасштабне вторгнення, дуже хотілося на щось відволіктися – ось тоді я й згадала про дитяче захоплення. Придбала кілька пакетиків бісеру і почала плести якісь дрібні каблучки, сережки. Тоді це дуже допомагало відволіктися від новин і знизити тривожність. За кілька годин до перших вибухів 24 лютого 2022-го я, до слова, саме доплітала сережку. У ті дні здавалося, що мене “паралізувало” і я вже ніколи не зможу плести. Втім з часом зрозуміла, що бісер допомагає не лише заспокоїтися, а й збирати гроші для української армії.

Практичне заняття 10

Цілісний лінгвістичний аналіз художнього тексту

Мета: формувати навички інтерпретації функціонування в художньому тексті мовних засобів для реалізації образних і естетичних настанов тексту; навчитися зясовувати способи й умови використання лінгвальних засобів у смисловій архітектоніці твору.

Завдання 1. Проаналізуйте поетичний текст в аспекті його лінгвістичної організації.

Луцько

Час уповільнений
до зустрічі в офлайні.

По всіх потопах –
допотопний час.

І надто православні
сповідальні
між кірх, костелів,
синагог, кенас.

Анахронічний брук
центральної вулиць –
по ньому ще так тихо

ходить дощ.
Кликун із бронзи
кривний як прибулець
серед неоново-кленових
площ.

І Замок має ятку
на базарі,
справляє крам туристам
з перших рук.
І тварі, і примарі – тут по парі.
Стир вигинається
У інстаграмний лук.

Тарас і Леся
сплутали локації,
вино в кав'ярнях,
в парках – спориші.
Не місто, а суцільна
провокація –
і стільки всього нуртиться
в душі.

І стільки простору,
що вибухають крила,
а розминутись –
аж ніяк – завузько!
Куди б я звідси тільки
не ходила –
я тут удома.

І мені тут ЛУЦЬКО (*Ольга Ольхова*)

Завдання 2. Зробіть цілісний лінгвістичний аналіз прозового тексту.

Весна – раптова, бурхлива і свавільна, як норавлива лошичка. Яюсь ураз розтанули і збурунилися голосними потоками сніги, стрімко розлилася й затопила луги річка, що зазвичай була мілководною та сумірною. Прокинувся ліс і наповнив повітря вільгим духом відталої кори та першоцвіту.

У неділю Роман запропонував познайомитися з його родичами. Настя здивувалася: досі знала, що у нього є лише мама, яку вона трохи побоюється...

-О! В мене такі класні свояки! – усміхнувся загадково Роман.

Дивно, але повів Настю не в село, а до озера. Перепливли його човном. Тоді ще хвилин двадцять пішого ходу – і перед ними постала напіврозвалена будівля з мансардою, що таємниче зіяла вибитим вікном під розібраним дахом із гострими ребрами крокв.

-Тут живуть твої родичі? – голосно засміялася Настя. – І хто ж вони? Привиди княжого роду? Нащадки графа Дракули? Егей! Рідня! Ми прийшли. Ви чого нас не зустрічаєте? Де оркестр?

-Цс-с-с...– Роман приклав пальця до вуст. – Не тривож. Зараз вони дуже зайняті, готуються нащадків у світ виводити.

-То ми ще й на бал потрапимо? – заплескала в долоні Настя.

-Не просто на бал, а на піднебесний, – пообіцяв Роман.

Виявилося, що родичами він називав боривітрів. Сказав, що вони бувають різних підвидів. Тут, під Ягодинцем, з давніх давен селяться ось ці вітролами.

-Боривітер – це він. А вона ж як? Боривіта? – спитала Настя.

-Ніколи не задумувався, – здивовано глянув Роман... – Боривітер – той, що переборює вітер. А якщо боривіта, то це, мабуть, та, що переборює життя. Як думаєш, можна перебороти життя?

-Не знаю, якщо дуже-дуже постаратися... А пташка-вітролам...

-Пташка-вітролам – це та, яка ламає вітер, – сказав Роман. – Вітроламка зависає десь метрів на сорок над землею, обов'язково дзьобиком проти вітру, ніби каже: «А не здолаєш мене! А не здолаєш! Я сильніша за тебе!» Уявляєш, яка затята?

-А чому ти їх родичами називаєш?

-Я ж Соколяк, а вони з родини соколиних, – усміхнувся.
- Взагалі-то я не вірю в реінкарнацію. Але іноді та-а-ак хочеться повірити, що хтось із моїх предків колись-колись, давним давно, ще за царя Гороха, як людей було троха, реінкарнувався з отаких-от вітроламів. Ми так само, як і вони, завжди проти вітру... (Надія Гуменюк, уривок з роману «Та, що ламає вітер»).

Змістовий модуль 3. ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ В ЗЗСО

Тема 5. Текст на уроках української мови в ЗЗСО

Практичне заняття 11

Текст як об'єкт вивчення на уроках мови

Мета: ознайомитися з методикою вивчення лінгвістики тексту в ЗЗСО; сформулювати уявлення про динаміку і взаємозв'язок предметного, метапредметного та компетентнісного блоків змісту навчальних програм з української мови щодо вивчення тексту.

Завдання 1. Ознайомтеся із текстом і завданнями до нього у розділі «Повторення та узагальнення вивченого в початкових класах» (Заболотний О., Заболотний В. *Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*). Прокоментуйте, які види завдань пропонують автори підручника. Які відомості про текст мають актуалізувати п'ятикласники?

КАЛИНА

То було дуже давно. В одному селі жила *красива* дівчина, яку звали Калина. Струнка, з довгою косою. Мала блакитні, наче бездонні озерця, очі їй чорні, наче шнурочки, брови. Люди любили її за добре серце.

Якось, ідучи *лісом*, Калина викопала тонке стебло їй посадила його край дороги. Зі стебла виріс великий кущ, а потім *зацвів* білим цвітом. А коли осипався цвіт, заблищали на кущі, як намистинки, ягоди, а в кожній ягідці – зернятко, наче маленьке сердечко.

Прийшла одного разу Калина, а кущ і каже їй:

-На згадку про твоє добре серце, щоб тебе не забули люди, подаруй мені своє ім'я – Калина (*Легенда*).

Завдання до тексту: 1) прочитайте текст; визначте тему тексту (про що йдеться?). Запишіть колективно простий план тексту; 2) знайдіть і зачитайте виразно вголос речення, у яких ідеться про те, як ріс кущ і на ньому з'являлися ягоди; 3) поясніть лексичне значення виділених слів. Які це частини мови? 4) знайдіть прикметники, за допомогою яких змальовано дівчину та рослину. Яку роль відіграють прикметники в тексті? 5) випишіть по два слова в такій послідовності: іменники, прикметники, займенники, дієслова; 6) складіть і запишіть речення про красу природи України.

Завдання 2. Ознайомтеся із вправою 9 (*Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*). Прокоментуйте, які види завдань пропонують автори підручника. Які відомості про текст мають актуалізувати школярі?

ВОДА ДЛЯ СПРАГЛИХ

А. У маленькому містечку жив старий чоловік.

Б. Так чоловік робив декілька років, аж до своєї смерті.

В. Тепер вода із цієї криниці освіжає всіх *спраглих*.

Г. Коли помер, жителі міста поставили йому *пам'ятник* – викопали криницю.

Д. Вечорами він сідав біля міської брами й пропонував людям, які проходили повз нього, кухлик свіжої джерельної води (*Легенда*).

Завдання до тексту: I. Відновіть з поданих речень текст і запишіть його. Якими є ці речення за метою висловлювання?

II. Виконайте завдання до відновленого тексту: 1) поміркуйте, чому мешканці міста поставили чоловікові пам'ятник; 2) визначте основну думку тексту (чого він нас навчає?); 3) доберіть свій варіант заголовка; 4) поясніть, що означають виділені курсивом слова; 5) доберіть антоніми до підкреслених слів. Які це частини мови? 6) підкресліть підмет і присудок у першому й останньому реченнях; 7) випишіть 5 іменників (на вибір), зазначте в дужках їхній рід, число, відмінок.

Завдання 3. Уважно ознайомтеся з інформацією про істотні ознаки тексту та його різновиди у Тематиках 4–12: *Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022* <https://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks>

Проаналізуйте запропоновані види вправ і завдань, які покликані сформулювати предметну компетентність школярів.

Завдання 4. Простежте, як розгортається лінгвістична інформація про текст у підручнику *Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 6-го кл. Київ: Генеза, 2023* <https://uroky.com.ua/ukrmova-6-zabolotnyy/> Якими вправами і завданнями формуються навички розрізнення послідовного і паралельного видів синтаксичного зв'язку речень у тексті?

Завдання 5. У вправі 661 (*Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 6-го кл. Київ: Генеза, 2023* <https://uroky.com.ua/ukrmova-6-zabolotnyy/>) запропоновано здійснити лінгвістичний аналіз тексту. Які текстові категорії можна проаналізувати завдяки правильно сформульованим запитанням і завданням? До запропонованого переліку додайте два-три завдання для повного лінгвістичного аналізу тексту.

ПОДВІЙНЕ ЗНАЙОМСТВО

Зі школи Оксана поспішала додому. Мама веліла не запізнюватися: сусіди справляли новосілля й запросили їх на знайомини.

В автобусі Оксана зайняла зручне місце й безтурботно полинула у свої мрії. На одній із зупинок увійшла й стала якраз біля неї літня жінка з важкими сумками в руках. Пасажири попросили дівчинку поступитися місцем. Та Оксана вдала, ніби не чує.

Увечері вона з матір'ю та батьком пішли до нових сусідів. Двері відчинилися – і на порозі стала жінка, яку Оксана так образила своєю нечемністю в автобусі, а на столі було частування з тих самих важких сумок. Дівчинка ладна була провалитися крізь землю. Мама вихваляла перед новою сусідкою свою доньку, яка вона вихована та скромна, і вчиться добре, і вдома допомагає...

Кожне мамине слово, як насмішка, стьобало дівчину. А сусідка спокійно дивилася їй просто в очі. Той погляд надовго запам'ятався Оксані (А. Гамарник).

Завдання до тексту. I. Прочитайте. Поясніть, з якою метою автор розповідає цю історію?

II. 1) доведіть, що це текст, користуючись поданою схемою «Істотні ознаки тексту»; 2) визначте тему й основну думку тексту. Доберіть свій варіант заголовка, який відображав би основну думку тексту; 3) визначте мікротеми, тематичні речення та ключові слова; 4) обгрунтуйте поділ тексту на абзаци; 5) визначте структуру тексту (зачин, основну частину, кінцівку); 6) складіть і запишіть план тексту. За складеним планом стисло перекажіть прочитане.

Практичне заняття 12

Методика опрацювання тексту на уроках мови (текстова діяльність)

Мета: сформувані розуміння обсягу поняття *текстова діяльність* (праця з текстом) на уроках української мови у 5–11 класах на основі аналізу чинних програм і підручників української мови; зробити узагальнення на основі самостійно опрацьованих даних.

Завдання 1. Опрацювавши модельні навчальні програми з української мови для НУШ, рекомендовані МОН, визначте обсяг поняття *текстова діяльність* як окремого різновиду навчальної діяльності на уроках мови в середніх класах ЗЗСО (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/27.11.2023/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.27.11.2023.pdf> <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Ukrayinska.mova.7-9%20klas.Holub.ta.in.26.07.2023.pdf>)

Поміркуйте, як саме текстова діяльність пов'язана з предметним, метапредметним і компетентнісним блоками змісту навчальної програми (оберіть будь-яку тему зі «Змісту навчального предмета» й увідповідніть її з компонентами «Очікувані результати» і «Види навчальної діяльності (текстова діяльність)»).

Завдання 2. I. Уважно перегляньте зміст §1 «Краса й багатство української мови» підручника української мови для 6-го класу (Н. Голуб, О. Горошкіна) <https://pidruchnyk.com.ua/2595-ukrmova-6->

- klas-golub.html Які види текстової діяльності пропонують авторки? На якому текстовому матеріалі?
- II. Доведіть, що наведені в §1 афоризми і прислів'я (народна творчість) мають текстову природу.
- III. Прокоментуйте зміст запропонованої домашньої роботи. Які види навчальної діяльності мають застосувати школярі? У чому конкретно полягає організаційна, пізнавальна, мовленнєва і текстова діяльність при виконанні домашніх завдань?
- IV. Знайдіть ознаки полікодового тексту у вправі 4. Прокоментуйте методичні можливості поєднання відразу трьох змістових ліній у навчанні української мови: мовної, мовленнєвої, соціокультурної.

Тема 6. Аналіз тексту як засіб лінгводидактики

Практичне заняття 13

Текст як матеріал лінгводидактики в 5–9 класах

Мета: формувати вміння організовувати текстову діяльність для лінгводидактичних потреб, аналізувати підібрані тексти з метою вироблення в школярів середньої ланки предметних компетентностей.

Завдання 1. При вивченні теми «Складні слова» (§9 підручника української мови для 6-го класу (Н. Голуб, О. Горошкіна) <https://pidruchnyk.com.ua/2595-ukrmova-6-klas-golub.html>) запропоновано опрацювати такий текст. Проаналізуйте завдання до нього. Яких результатів можна очікувати від такої текстової діяльності?

Знаєте, що мене здивувало?

Провідниця, яка кричала: «Я вам гарантую: я всіх візьму! І гарантую, що ми всі доїдемо!»

Дідусь, який усі свої заощаджені 400 тисяч віддав ЗСУ.

Волонтерка, яка проїхала через усе місто під артобстрілом, прорубала стіну чужої квартири і звільнила з неї кота.

Лікарка з бомбосховища, яка сповістила про народження хлопчика.

Люди, що власноруч випікали вдома хліб і роздавали його сусідам.

Той, хто залишив гроші за воду в холодильнику супермаркету, коли не було продавців.

Той, хто загинув, аби ворог не захопив АЕС... (М. Тулун).
Завдання до тексту: прочитайте мовчки текст. Які почуття він викликав у вас? Чи можна цю інформацію вважати вичерпною? Напишіть одним реченням про те, що здивувало вас. Зверніть увагу на «слова дня» (завзяття, навдивовижу), намагайтеся вживати їх у своїх відповідях. Назвіть складні слова.

Завдання 2. Проаналізуйте текст і завдання до нього із §29 «Відмінки іменників» підручника української мови для 6 класу (Н. Голуб, О. Горошкіна). Запропонуйте 4–5 своїх завдань. Які ще предметні, мовленнєві і соціокультурні компетентності можна сформулювати, спираючись на цей текст?

I. Прочитайте текст. Що вам було відомо про цю родину? Що нового дізналися? Які почуття викликав текст? У чому велич і трагедія роду Симиренків?

Симиренки, підприємливі «цукрові **королі**», збудували для своїх працівників поруч із заводом ціле містечко з лікарнею, школою і навіть театром. Кожну **сім'ю** забезпечили окремим будинком і городом, самотні мешкали в гуртожитку. Увечері **вулиці** освітлювали гасовими ліхтарями. На той час таку **розкіш** могли собі дозволити тільки найбільші міста імперії.

Свідком усіх цих новацій став і Тарас **Шевченко**, коли в 1859 році відвідав завод у Млієві. Поет зізнався, що його вірші більше не наважується друкувати жодне видавництво. Платон Симиренко за мить ухвалив рішення виділити 1100 рублів. І вже за рік вийшло третє видання «**Кобзаря**», що вмістило 17 творів (У. Скицька).

II. Виділені іменники поставте у форму орудного відмінка. До слова *розкіш* доберіть спільнокореневі.

Завдання 3. Перегляньте змістове наповнення §§36–37 із підручника української мови для 6 класу (Н. Голуб, О. Горошкіна). Які відомості з української антропоніміки можна засвоїти, опрацьовуючи запропоновані у вправах тексти? При вивченні яких

іще тем залучають ономастичний матеріал? Запропонуйте підібраний вами текст (обсягом до 100 слів) з українськими топонімами, організуйте текстову діяльність.

Завдання 4. Змодельуйте текстову діяльність з учнями 9 класу на основі поданого тексту.

Інформація і спосіб її подачі формує життя людей. Переписування історії, спотворення фактів, недомовки і зміна контексту працювали завжди: від Вавилону до Риму, від хрестових походів до Відродження, від Наполеона до Трампа. Змінюючи інформацію, можна маніпулювати не лише сьогоденням, але й минулим, стираючи досягнення наших предків або вигадуючи примарні успіхи. Колись тільки уряди та світові лідери могли маніпулювати громадською думкою. Сьогодні з масовим доступом до інтернету це може зробити будь-хто. Об'єктом інформаційної атаки теж може стати кожен, якщо комусь буде вигідно зробити з вас жертву. Тому вкрай важливо, щоб у вашому оточенні було більше медіаграмотних людей, які вміють відрізнити факти від фейків.

Виявляється, фейки розлітаються у 6 разів швидше за правду. Уявляєте новину: Земля пласка?! А насправді багато людей здатні повірити навіть в абсурдні речі, коли вони спираються на псевдонаукові факти або на обман, змішаний з правдою (*З інтернету*).

Практичне заняття 14

Текст як матеріал лінгводидактики в 10–11 класах

Мета: формувати вміння моделювати текстову діяльність для лінгводидактичних потреб, здійснювати рівневий і комплексний аналіз тексту з метою вироблення в старшокласників предметних компетентностей.

Завдання 1. У частині «Спостереження» §3 «Мовна норма» підручника *Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. Київ: Грамота, 2018. 208 с.*
<https://pidruchnyk.com.ua/1168-ukrainska-mova-10-klas-avramenko.html> для

спостережень за дотриманням мовних норм запропоновано кілька різножанрових текстів.

1) Прочитайте діалог і поясніть, через що сталося непорозуміння. У київському супермаркеті.

Касирка: З Вас 690 рублів.

Покупець (розгублено): Але я не маю рублів...

Касирка (з люттю в голосі): А як можна йти до магазину без грошей?

Покупець (жартівливо): А гривнями розрахуватися можна?

Касирка (з обуренням): Ви знущаетесь? Давайте гривні і не морочте мені голову!

Підготуйте соціокультурний коментар щодо вжитих у тексті лексем *рубль, гривня*. До яких лексичних груп належать слова *гривня і гривна, супермаркет і магазин, касирка*? Зробіть висновок про обсяг текстової діяльності і, зокрема, про мовні норми, які можна пригадати.

2) Виберіть правильний варіант слововживання. Детально перекажіть текст.

ЩО ПОСІЄШ, ТЕ Й ПОЖНЕШ

Митець – це колекціонер. Не *барахольщик / барахольник*, маймо на увазі, різниця є. *Барахольщики / барахольники* збирають геть усе, митці – *вибирають / добирають*. Вони просто колекціонують те, що їм до / по смаку.

Існує економічна теорія, згідно якій / з якою вийде число, дуже схоже на твої власні доходи, якщо ти візьмеш заробітки твоїх *самих близьких / найближчих* друзів і вирахуєш середній.

Уважаю / рахую, що це справедливо й для народження наших ідей. Ти будеш таким гарним, як те, чим ти себе *оточиш / оточеш*. Мама часто повторювала мені: «Що посієш, те й пожнеш».

Раніше це дратувало мене, але тепер я знаю, що вона мала на увазі. Твоє *завдання / завдання* – колекціонувати хороші ідеї. *Що / чим* більше таких ідей, *то / тим* ширше коло впливів матимеш (За О. Клеоном).

Підготуйте лінгвістичний коментар щодо правильності вибору і продумайте способи пояснення в разі сумніву.

Завдання 2. Підготуйте кілька завдань щодо мовних норм та їх порушення, скориставшись текстами популярних патріотичних пісень періоду російсько-української війни. Спрогнозуйте, в яких темах чи на яких уроках можна скористатися організованою вчителем текстовою діяльністю.

Завдання 3. Опрацюйте текст вправи 5 (с. 44) з підручника *Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. Київ: Грамота, 2018. 208 с.* Здійсніть графічний і композиційно-структурний аналіз цього тексту. Усно перетворіть інформацію з таблиці у чисто вербальну, інтегруйте її в загальний контекст.

Есе (франц. *essai* – спроба, нарис) – прозовий твір, у якому автор висловлює свої міркування з приводу суперечливого, неоднозначного питання щодо проблеми, не претендуючи на вичерпне висвітлення теми.

В есе треба створити ефект розмови, легке спілкування з читачем. Тут немає вигаданих героїв і сюжету, що властиві оповіданню. Ви можете інформувати про події (а не переказувати їх), інтерпретувати їх, висловлюючи свої пояснення й переконання. Есе може бути про що завгодно, тут головне – висловити своє «Я», думки, емоції, ставлення до подій і людей. І головне – не бійтеся бути суб'єктивними, адже скільки людей – стільки думок, як писав В. Симоненко: «Ми – не безліч стандартних «Я», а безліч несвітів різних».

Будова: вступ – основна частина – висновок.

Стиль мовлення: публіцистичний або художній.

Види: вільне та формальне есе.

Вид есе	К-ть слів	Час для написання	Особливості
Вільне	50–70 (0,5 с.)	10–15 хв	Вільна форма й стиль викладу, довільна структура, наявність позиції автора
Формальне	100–200 (1–2 с.)	20–45 хв	Дотримання структури тексту (теза, аргументи, приклади, оцінювальні)

			судження, висновок), стислість, ясність, внутрішня логіка
--	--	--	---

Отже, у формальному есе, на відміну від вільного, передусім важливо подбати про форму: структуру, послідовність викладу, чіткість.

Тема 7. Текстова діяльність у процесі мовленнєвого розвитку

Практичне заняття 15

Аналіз тексту як чинник мовленнєвої діяльності в ЗЗСО

Мета: формувати навички текстової діяльності (праці з текстом) з метою розвитку мовлення і досягнення здобувачами середньої освіти комунікативної компетентності; вдосконалювати власні мовленнєві вміння щодо створення монологічних і діалогічних текстів в усній і писемній формах.

Завдання 1. Провідні вчені-методисти вважають, що «основний ступінь мовленнєвої діяльності передбачає роботу з текстами різних типів і стилів мовлення. Така діяльність реалізується у двох видах: аналізі готових текстів і створенні власних висловлювань» (*Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: посібник / за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. С. 202*). Проаналізуйте порівняльну таблицю з цього посібника і зробіть узагальнення щодо методичного потенціалу тексту для формування предметних і комунікативних компетентностей здобувачів загальної середньої освіти.

Мова (мовні одиниці)	Спілкування (обмін інформацією)	Мовлення (мовні одиниці в дії)
Звук	Мовленнєва ситуація (місце спілкування, мета, адресант, адпесат).	Форма: усна, писемна, зовнішня, внутрішня.
Морфема	Психологічні,	Типи: розповідь, опис, міркування.
Слово	соціологічні, технічні умови спілкування	Стили: художній, розмовний, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний.
Словосполучення		Види: монолог, діалог, полілог
Речення		
Текст – середовище	Текст – засіб	Текст – продукт

функціонування мовних одиниць	спілкування	мовленнєвої діяльності
----------------------------------	-------------	------------------------

Завдання 2. Проаналізуйте вправу 59 з підручника *Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022*. Доведіть, що запропонований для читання й часткового аналізу текст може слугувати джерельною базою для ще одного виду мовленнєвої діяльності – говоріння. Які види текстової діяльності належать до репродуктивних, а які – до продуктивних?

ПРО КОРИСТЬ ХОЛОДУ

Холод – це не завжди погано. Він має і корисні властивості. Саме морозна, холодна погода змушує організм посилювати свій **імунітет**. Холод пришвидшує **циркулювання** крові. Також за морозів кількість більш насиченого киснем повітря значно збільшується, що допомагає покращити активність мозку. А зимові прогулянки поліпшують тонус м'язів. Однак від холоду треба й захищатися: одягати шарф і шапку, коли виходите на мороз (*З інтернету*).

Завдання до тексту: I. Прочитайте текст, визначте його тип мовлення. Що нового ви дізналися?

II. Виконайте завдання: 1) поясніть лексичне значення виділених слів. До якої частини мови вони належать? 2) знайдіть у тексті 2–4 слова, до яких можна дібрати антоніми; 3) висловіть свої міркування: «Що краще: спекотне літо чи студена зима?» Скористайтеся ключовими словами-антонімами (холод – спека, корисний – шкідливий, користь – шкода, літо – зима).

Завдання 3. Текстова діяльність як основа розвитку комунікативних навичок є досить дієвим лінгводидактичним прийомом. У підручнику *Заболотний О., Заболотний В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. Київ: Генеза, 2022* є ціла серія попарно розміщених вправ (у попередній – робота з текстом, а в наступній – спілкування на дотичну тему). Перегляньте зміст вправ 401, 402 і поділіться своїми спостереженнями щодо прийомів організації мовленнєвої діяльності учнів.

Вправа 401. I. Прочитайте текст. Яку основну інформацію автор хотів передати в останньому реченні?

Підкорення Говерли

Щоліта в Карпати приїжджають туристи. Вони підкорюють Говерлу.

У горах часто дмуть холодні вітри. Різкі зміни погоди відбуваються протягом кількох годин. Із травня до вересня температура інколи опускається до нуля градусів. Тому мандрівники беруть із собою накидки від дощу, вітрозахисні куртки. А також запасаються терпінням і гарним настроєм.

Результат сходження на найвищу красуню гуцульського краю залежить від фізичної підготовки (*З довідника*).

II. Випишіть із речень тексту граматичні основи та надпишіть над кожним головним членом, якою частиною мови він виражений.

III. Перекажіть усно прочитане за виписаними граматичними основами.

Вправа 402. ПОСПІЛКУЙТЕСЯ. Що, на вашу думку, потрібно для того, щоб сходження на найвищу гору Українських Карпат було вдалим?

Завдання 4. Проаналізуйте вправи 119, 166, 259, 456, 457, 477, 513, 516 вищевказаного підручника. Які ще форми і прийоми текстової діяльності задля мовленнєвого розвитку учнів пропонують автори?

Завдання 5. У вправі з розділу «Синтаксична норма» (*Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 кл. Київ: Грамота, 2019*) запропоновано кілька видів роботи з текстом. Поміркуйте, які види мовленнєвої діяльності тісно пов'язані з текстовою?

Завдання: перепишіть текст, розкривши дужки.

Ранок був (незвичайний, незвичайним). До мене (прийшло, прийшли) троє моїх друзів. Хоч я й не люблю сюрпризів, але привітання з днем народження отримувати, мабуть, усім приємно. Флешка, книжка, шоколадка (лежала, лежали) на столі, ніби ранкові трофеї. Роман-епопея (притягував, притягувала) погляд яскравою обкладинкою, плитка шоколаду була трохи (поламана, поламанною), проте (апетитна, апетитною), а флешка не викликала особливих емоцій. Хай там як, а вона теж стане в пригоді. Я з друзями

(пішов, пішли) до вітальні, де на нас чекав торт і чай (О. Травневий).

А. Доповніть текст роздумами про те, якими мають бути подарунки на день народження ваших ровесників і що приємніше – отримувати їх чи дарувати.

Б. Доберіть заголовок до тексту.

Практичне заняття 16

Текст на уроках практичної риторики

Мета: формувати навички текстової діяльності (праці з текстом) з метою розвитку в здобувачів середньої освіти риторичної компетентності; поглиблювати власні знання з теорії красномовства та вдосконалювати свої риторичні вміння.

Завдання 1. Опрацюйте частину передмови до *Українська мова. 10–11 кл. Програма для закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту*, що стосується важливості вивчення основ риторики: «риторика — це не лише теорія і практика досконалого мовлення, переконливого, гарного, доцільного, ефективного тощо, це насамперед учення про мовленнєве виховання особистості. Потреба вивчення основ риторики зумовлена її суспільними функціями: виховання ритора як гідного громадянина, компетентного в публічному мовленні; визначення норм і правил публічної аргументації, що забезпечують продуктивне обговорення важливих для суспільства проблем; організація базових мовленнєвих суспільних відносин; визначення критеріїв оцінювання публічної діяльності, на основі яких добирають осіб, здатних обіймати відповідальні посади».

Про які суспільні функції практичної риторики йдеться в документі? Які *soft skills* допоможе розвинути знання основ практичної риторики?

Завдання 2. Розкрийте можливості текстової діяльності при вивченні жанрів мовлення. Проаналізуйте вправу 494 (Голуб Н., Горошкіна О. *Українська мова: підручник для 5 кл. Київ: Генеза, 2022* <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>)

–А тепер ми підійшли й до третього пункту, – мовив пан Гольдштерн, добродушно всміхаючись. – Ніколи не паплюж словами інших!

-Щоб вони мене не почули?

-Я не це мав на увазі. Я вважаю, що негарно лихословити про інших.

Кіра отетеріла.

-Але так весело іноді попліткувати про когось!

-Жаль, якщо ти потішаєшся з людей, – не погодився з дівчинкою старий фінансист. – Ти зосереджуєшся на помилках і недоліках інших, замість того щоб звернути увагу на їхні позитивні риси. Світ стане кращим для тебе, якщо звертатимеш увагу на все гарне. Якщо ж ні, то невдовзі люди почуватимуться незатишно в твоїй присутності. Кожен думатиме: якщо вона так недобре відгукується про відсутніх, то, мабуть, так само пліткує й про присутніх, щойно вони вийдуть за двері (Б. Шефер).

Запитання	Завдання
1. Яку проблему порушує автор? 2. Прочитайте поради, які дає пан Гольдштерн Кірі. 3. Як дівчинка ставиться до лихослів'я? 4. Як ви розумієте значення слів <i>лихословити</i> , <i>лихослів'я</i> ? 5. Чи згодні ви з дівчинкою, що «так весело іноді попліткувати про когось»?	1. Знайдіть у тексті припущення, яке висловив чоловік. Чи поділяєте ви його? 2. Які фрази з тексту сприяють гармонійному спілкуванню, а які – розбрату? 3. Яку роль у нашому житті відіграє мовленнєвий жанр «порада»? 4. Чи можна вважати поради фінансиста корисними?

Завдання 3. Проаналізуйте, яке значення має робота з текстом на уроці практичної риторики на тему «Суперечка як вид комунікації. Правила ведення суперечки» (Авраменко О. *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. Київ: Грамота, 2018*).

Шкільний дрес-код: чи потрібна учням форма?

Є чимало охочих відновити обов'язкову шкільну форму як у конкретному навчальному закладі, так і в межах усієї країни. Але чи варто? Розгляньмо плюси і мінуси.

Головним «плюсом» шкільної форми є те, що вона певною мірою пом'якшує видимі ознаки соціального розшарування серед дітей та підлітків. У таких містечках, як Новомиргород, де немає приватних навчальних закладів,

особливо помітна різниця в матеріальному становищі сімей. Деякі діти, яких батьки одягають у дорогих магазинах, зневажливо ставляться до просто й скромно вбраних учнів, які іноді змушені купувати вживаний одяг.

З іншого боку, приховати цю різницю не зможе ніяка форма. Є ще взуття, косметика, ювелірні прикраси, мобільні телефони та ін. І діти з більш забезпечених сімей завжди знайдуть (самі чи з допомогою батьків) можливість підкреслити свій соціальний статус.

Інший «плюс» шкільної форми полягає в тому, що вона дисциплінує. Який би дизайн не придумали для шкільної форми, у будь-якому разі він буде строгим і діловим, не відволікатиме учнів від основного заняття – вивчення шкільної програми. Упевнена, що новомиргородським учителям доводиться докладати значних зусиль для боротьби з розхристаністю учнів чи поведінкою деяких старшокласниць, які приходять на уроки в занадто відвертому одязі. Хай там як, а в найкращих британських школах, у яких мріють навчатися мільйони підлітків з усього світу, форма обов'язкова.

Нарешті, ще один важливий «плюс» шкільної форми полягає в тому, що вона, як і будь-який інший корпоративний одяг, сприяє об'єднанню колективу.

Водночас шкільна форма має й досить вагомий «мінус». Перший із них – це, звісно ж, утрата індивідуальності. Яким би гарним не був дизайн форми, вона ніколи не буде однаково подобатися всім. А для дітей та підлітків відсутність можливості виразити себе в одязі може бути досить відчутним стресом, який заважає гармонійному розвитку особистості.

Ще один «мінус» стосується не дітей, а їхніх батьків. Додаткові витрати на одяг, який дитина носитиме тільки в школі, будуть безболісними не для всіх сімей. Тому значна частина батьків вважає, що «краще, хай носить те, що є».

Отже, який з усього цього можна зробити висновок? Потрібна шкільна форма чи ні? Я вважаю, що ідея

відновлення єдиної шкільної форми в масштабах країни є абсолютно безперспективною. Не той нині час. А от ідея шкільної форми як корпоративного одягу є більш продуктивною. Однак прийнятна вона лише в тому разі, коли школа дійсно є корпорацією, тобто якщо її відмінності від усіх інших шкіл більш суттєві, ніж просто особливий одяг учнів (З інтернету).

Завдання 4. При вивченні оцінювальних мовленнєвих жанрів у підручнику Авраменко О. *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 кл. Київ: Грамота, 2019* подано для опрацювання текст. Які саме риторичні компетентності та *soft skills* можна розвинути, виконавши завдання до нього?

Багато років тому один молодий чоловік у Лондоні мріяв стати письменником. Але все було проти нього. Він навчався в школі всього чотири роки. Його батька кинули до в'язниці за несплату боргів, і хлопчик дізнався, що таке голод. Нарешті його взяли на роботу наклеювати ярлики на банки з ваксою; він мав це робити в підвалі, що кишів пацюками. У нього не було свого будинку, і хлопець ночував на горіщі в товаристві безпритульних. Хоча він був талановитим юнаком і пробував писати оповідання, у редакціях видавництва він отримував одну відмову за іншою. Якось трапилося неймовірно: редактор прийняв його повість. Хоча юнак не отримав ніякого гонорару, редактор щиро його похвалив! Після цієї зустрічі молодий чоловік ходив вулицями і плакав від радості. А згодом він став усевітньо відомим письменником – Чарльзом Діккенсом (*Т. Гаркун*).

А. Чи була у вашому житті подібна ситуація з похвалою? Розкажіть про неї.

Б. Доберіть слова, якими можна висловити похвалу залежно від статі, віку й соціального становища: п'ятирічній дитині, сімнадцятирічному хлопцеві, двадцятип'ятирічній співачці, сорокалітній лікарці, п'ятдесятилітньому вчителю, вашій бабусі.

ТЕКСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО АНАЛІЗУ

Текст 1. Проаналізуйте лексику поданого тексту; зробіть висновки щодо ролі вербальних і невербальних компонентів у визначенні його функційно-стильової приналежності.

Звуки в евфонійному аспекті

Фонологічна система української мови, на думку більшості вчених, нараховує 6 голосних фонем (звукотипів) і 32 приголосні фонemi. Відкритим зостається питання про фонематичність так званих напівпом'якшених приголосних [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [г'], [к'], [х'], [дж'], [ч'], [ш'], [ж'], позаяк всі вони трапляються у запозичених словах і (за незначними винятками) не виконують диференційної функції. На думку М. Жовтобрюха і Н. Тоцької, є підстави вважати їх фонемами периферійної підсистеми, а Ю. Карпенко услід за О. Курило, М. Наконечним та М. Івченком кваліфікує їх як самостійні фонemi.

З огляду на неоднозначне трактування кількості фонем у нашій мові, а саме 38 або 50, можемо завважити, що на тлі інших слов'янських мов українська посідає середнє місце (пор. болгарська – 45 фонем, польська – 44, російська – 41, словацька – 41, білоруська – 40, верхньолужицька – 39, чеська, сербохорватська, словенська – по 35, македонська – 31). З огляду на значну перевагу приголосних над голосними українська належить до мов консонантного типу. За кількістю приголосних серед слов'янських мов їй належить п'яте місце, після болгарської (38 приголосних фонем), російської і польської (по 34), білоруської (33). Решта слов'янських мов мають меншу кількість приголосних (від 22 до 27).

За кількістю голосних фонем українська мова, разом із болгарською (6) та польською (7), посідає середнє місце між тими слов'янськими мовами, що мають багаторозвинену систему вокалізму (словацька – 12 голосних фонем, чеська, сербохорватська та словенська – по 10) і тими, що мають тільки по 5 голосних фонем (російська, білоруська, обидві лужицькі). За кількістю голосних (15,8 % – 6) українська мова на дев'ятому місці серед слов'янських мов. Попри це, саме українську мову називають милозвучною. Ця милозвучність, обгрунтована конкретними лінгвістичними чи фізичними параметрами, стає науковим, а не суто суб'єктивним поняттям. Основний параметр милозвучності – це її **гучність**, або висока **вокалічність**, чи **сонорність**. Себто у мовленнєвому потоці голосні становлять 42 %, цю вокалічність підсилюють сонорні [р], [л], [н], [м], [в], [й], що разом із голосними становлять 70 %. Це означає, що, хоч у фонетичній системі української мови голосні – це лише 15,8 %, а приголосні – 84,2 %, визначальну роль відіграє характер їхнього поєднання. За В. Чабаненком, це названо **законом урівноваження кількості голосних і приголосних звуків у мовленнєвому потоці**.

Гучність нашої мови засвідчено у виразній повнозвучній вимові голосних і приголосних у сильних і слабких позиціях; у схильності до

дзвінкої вимови, що проявлено у зберіганні дзвінкості приголосних наприкінці слів перед павзою, а здебільшого перед глухими приголосними; у кількісній перевазі асиміляційного подзвінчення глухих над оглушенням дзвінких унаслідок асиміляції. Посилює гучність відсутність редуції, тобто скорочення тривалості голосних у ненаголошених складах. ... Українська мова тяжіє до відкритих складів, що побудовані за законом висхідної гучності.

Музикознавці свідчать, що саме у мовній мелодиці, що накладається на своєрідну вимову звуків (передусім голосних), закладено основу національного співу. Отже, секрет музикальності української вимови треба шукати у її звязку з українською піснею. А пісня народилася з мови, саме через це ці пісні такі мелодійні (За І. Фаріон).

Текст 2. Зробіть частковий лінгвістичний аналіз тексту на граматичному (морфолого-синтаксичному) рівні, опишіть роль абзацу.

Верховна Рада України,

грунтуючись на Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року та схваленому Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, якими було відновлено незалежну національну державність України;

керуючись Конституцією України, що визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

діючи відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99, яким встановлено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом;

зважаючи на Концепцію державної мовної політики, затверджену Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010, яка визначає стратегічні пріоритети в подоланні спричинених багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформацій національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України;

усвідомлюючи, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній

території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системоутвірним складником української громадянської нації;

прагнучи до посилення державотворчих і консолідаційних функцій української мови, підвищення її ролі в забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки України;

маючи на меті створення належних умов для забезпечення і захисту мовних прав і потреб українців;

а також беручи до уваги Висновок Європейської комісії за демократію через право, відповідно до якого за особливих умов, що склалися в Україні, збалансована політика у мовній сфері вимагає належних гарантій для збереження державної мови як інструмента єднання суспільства, та Рекомендацію Європейської комісії за демократію через право українському законодавчому органу віднайти істотно прийнятніші способи підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови та вжити додаткових заходів для зміцнення її ролі в українському суспільстві,

ухвалює цей Закон (*преамбула ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної»*).

Текст 3. Визначіть реквізити документа, опишіть їхні текстотвірні функції.

Трудова угода

м. Луцьк

22 березня 2019 р.

ПП «Колос» в особі директора Каширіна Олега Миколайовича, який діє на підставі Статуту, у подальшому «Замовник», з однієї сторони, і Фірсов Іван Володимирович, у подальшому «Виконавець», з другої сторони, уклали цю угоду про таке:

1. Замовник надає Виконавцеві роботу на посаді інженера-програміста і покладає на нього виконання таких видів робіт:

1.1. Придбання комп'ютерів та оргтехніки, об'єднання комп'ютерів у єдину мережу для забезпечення роботи всіх управлінських підрозділів Замовника.

1.2. Створення програмного забезпечення для ведення бухгалтерського обліку, обліку товарів на складах та їх руху, моніторингу ефективності комерційної діяльності структурних підрозділів.

1.3. Підготовка персоналу для роботи в комп'ютерній мережі.

1.4. Організація сервісного обслуговування комп'ютерної мережі та оргтехніки в усіх підрозділах Замовника.

2. За виконану роботу Замовник зобов'язується виплачувати Виконавцеві місячну заробітну плату в розмірі _____ грн. Виплата зарплатні проводиться раз на місяць не пізніше 10 числа кожного місяця. У відповідності до Положення про премії Виконавцеві може виплачуватися премія.

3. Умови праці й відпочинку Виконавця визначаються Правилами внутрішнього розпорядку (п'ятиденний робочий тиждень, нормований робочий день, вихідні дні — субота, неділя).

4. Замовник виплачує Виконавцеві місячний проїзний квиток на всі види транспорту, крім таксі. Оплата проводиться за умови здачі в бухгалтерію Замовника проїзного квитка за минулий місяць у двотижневий термін із підписом Виконавця, який здав квиток.

5. Термін дії цього договору — 8 місяців, починаючи з 22 березня 2019 року. За згодою сторін договір може бути розірваний у будь-який час. До завершення дії договору він може бути розірваний Замовником на підставах, передбачених чинним законодавством.

Замовник	(підпис)	О. М. Каширін
(печатка)		
Виконавець	(підпис)	І. В. Фірсов

Текст 4. Дослідіть вияви текстової категорії континууму (маркери часу і простору).

У Китаї знайшли артефакти віком понад 55 тисяч років

У провінції Гуйчжоу на південному заході Китаю археологи виявили добре збережені предмети з каменю, кісток і рогів тварин, виготовлені древніми людьми понад 55 тисяч років тому. Про це повідомляє Xinhua, передає Укрінформ.

Науковці вважають, що стоянка в Гуйчжоу, яку відкрили в 1978 році, існувала наприкінці періоду середнього й пізнього палеоліту та епохи неоліту.

Нинішні розкопки на цьому місці стали третіми від моменту виявлення стоянки і тривали два роки. За цей час дослідники знайшли на цьому місці новий шар ґрунту, в якому розкопали близько 100 тисяч кісток тварин, більше 10 тис. предметів глиняного та керамічного посуду і понад 2500 предметів із кістки чи рогів тварин.

Серед знайдених артефактів науковці виявили скам'янілість корінного зуба *Neanthropus Homo sapiens*, предка сучасної «людини розумної» (*Homo sapiens*), віком 50 000 – 60 000 років. Вони також розкопали три могили, що датуються приблизно 10 тис. років тому, в яких виявили людські кістки та предмети з кісток тварин, зокрема, добре збережений кістяний рибальський гачок.

Зазначається, що під час двох археологічних експедицій у попередні роки на цьому місці було виявлено понад 10 тис. предметів кераміки, кістяних артефактів, скам'янілостей тварин і людей, а також два майже повних людських черепи.

Текст 5. Визначіть тип і функції заголовка до тексту. Випишіть ключові слова тексту, простежте, як вони співвідносяться із заголовком.

Родовідне дерево

Чи схожа родина на дерево? Чи не походять і не розвиваються від діда-прадіда діти, онуки й правнуки за тією ж закономірністю, що й гілки від стовбура? Усяке порівняння, як каже народна мудрість, кульгає. Та все ж чимало істин ми краще пізнаємо саме завдяки порівнянням...

Ще в глибоку давнину виник звичай вести літописи, хроніки роду, щоб передавати нащадкам пам'ять про їхніх предків. Кожне наступне покоління розповідало про себе. В архівах знаходимо чимало таких генеалогій. Вони дають цінний матеріал не тільки для вивчення того чи того роду, а й певних суспільних явищ. Адже люди, сім'ї, династії були учасниками важливих подій. За літописами, однак, не завжди зручно відразу охопити всю історію роду. Тому представники знаті часто замовляли художникам, граверам наочне зображення свого роду. Так виникла традиція родовідних (або генеалогічних) дерев, які поширилися в мистецтві багатьох культур, у тому числі й українському.

Родовідні дерева в Україні з'явилися в середньовічну епоху. Кожне таке дерево було своєрідною алегорією, адже втілювало в образі дерева поняття про рід людський. Родини зображувалися у вигляді гілок, а члени цих родин – як гілочки, листочки, плоди.

Зручною для відображення родовідних дерев була гравюра. З підготовленої гравером металевої пластини або дерев'яної дошки можна було зробити чимало відбитків, щоб подарувати їх родичам, знайомим. Такі гравюри додавалися до сімейних хронік. Але вони часто були також самостійними творами чи ілюстраціями в книжках, коли в них ішлося про якогось представника роду. Бувало й таке, що родовідне дерево вклеювали в книгу на тій підставі, що сім'я матеріально підтримувала друкарню чи надавала кошти на видання цієї книжки. Це був наче колективний «портрет» родини на честь її благодійництва.

Родовідне дерево найчастіше набувало форми лавра, пальми, дуба, а також куща троянди чи винограду, тому що їх цінували передусім за довговічність, красу крони і деревини, плоди і квіти. Символічно всі ці якості переносили на представників роду, члени якого замовляли картину чи гравюру. Найталановитішими граверами родоvodu в Україні в XVII–XVIII століттях були Олександр Тарасович, Іван Щирський, Григорій Левицький. Родовідні дерева, як правило, пов'язувалися своїм змістом із поширенням освіти, культури, науки.

Простолюд не мав змоги замовляти родовідні дерева. Але ж основна ідея виготовлення генеалогій – збереження пам'яті про свій рід – постала на ґрунті національної традиції пошанування предків. Тому в давнину кожен вважав своїм обов'язком знати імена своїх пращурів принаймні до сьомого коліна. Ті, хто легковажив цим, зазнавав морального осуду.

Тепер, коли комп'ютерні технології набрали масового характеру, виготовлення родовідних дерев стало доступним практично кожному. Проблема в тому, чи збереглася в українців внутрішня потреба дослідження

свого родоводу. Чи варто відроджувати цю давню традицію? (За Д. Степовиком)

Текст 6. Визначіть лексичні, граматичні й смислові (асоціативні) показники категорії зв'язності художнього тексту.

Весняні квіти

Весна чарівниця,
Неначе цариця,
Наказ свій послала,
Щоб краса вставала.
І проліски, і травка,
Й зелена муравка,
І кульбаба рясна,
Й фіалочка ясна –
Всі квіти весняні,
Веселі, кохані,
З-під листя виходять,
Голівки підводять
Од сну зимового
До сонця ясного!
Ті квіти дрібненькі,
Мов дітки маленькі,
Розбіглись у гаю,
Я їх позбираю
В пучечок докупки –
Для мами-голубки! (Олена Пчілка)

Текст 7. Визначіть функційно-смисловий, функційно-стилістичний та жанровий тип тексту. Прокоментуйте різномірні засоби текстової експресії.

Правопис слів ввічливості

Щиро кажучи, цей правопис стосується всіх вигуків, що складаються з двох і більше слів, просто серед етикетних найбільше тих, що так і прагнуть ввести мовця в оману.

Чи здогадалися ви, про які вигуки йдеться? О так: *на добраніч*, *до побачення*, *на жаль* і *будь ласка*. Попри те що в українській мові є одне-єдине незламне правило: вигуки, що складаються з двох і більше слів, пишемо *окремо*, – користувачі постійно прагнуть його порушити й написати перші три конструкції разом, а останню – через дефіс.

Я маю пояснення: *на добраніч* і *до побачення* дуже хочеться сприймати як одне слово. І тягнеться, і тягнеться рука їх об'єднати. *На жаль*, мова в цьому випадку невблаганна: тільки окремо, і тільки два слова.

А будь ласка – це моя одвічна любов. Вигук, об який у мережевих баталіях не те що поламалися списи, а й покритилися залізобетонні мури. Прагнення користувачів ставити в цій конструкції дефіс незнищенне, і це

варто прийняти. Аргумент: колись нас так учили. Що ж, доведеться й тут вистрибнути на амбразуру: ні. Не вчили. Ніколи. Ніколи не говорили, ніколи не писали, ніколи не видавали таких підручників, де було б сказано, що *будь ласка* пишеться через дефіс. Цілком імовірно, що вам захочеться зараз кинутися на пошуки такого підручника, щоб показати його мені й довести, що таке було. Це нормально. Така собі усталена традиція, щось типу пошуку цвіту папороті на Купала. Можна шукати, але навряд чи можна знайти. Хоча перелопачувати мовознавчу літературу завжди корисно.

Чому ж нам так хочеться поставити дефіс? Усе просто: тому що ми знаємо, що займенники з *будь-* пишуться через дефіс: *будь-хто, будь-який, будь-де, будь-коли*. Проте *будь ласка* – не займенник! Це усічена форма від *будьте ласкаві, будь ласкавий* і под. Як бачимо, тут ідеться передусім про дієслово, що із часом трансформувалося в етикетну формулу. І дефіса в ній ніколи не було, хай як прикро це визнавати.

А в решті випадків вигук поводитьсь дуже порядно, зайвих проблем мовцям не створює, відкритий до світу й вираження якнайоригінальніших емоцій і вражень від навколишньої дійсності (*О. Дубчак*).

Текст 8. Простежте вияви категорій членованості та інтертекстуальності; визначіть тип і роль заголовка.

Українців сьогодні мотивує кожна перемога, тому ми вболіваємо за наших спортсменів, артистів та науковців як ніколи – Президент

Окрім успіхів на фронті, для України не менш важливими є перемоги в інших сферах, зокрема в культурі, спорті, науці, бо все це сьогодні є нашим великим полем бою проти російської агресії. *Про це сказав Президент Володимир Зеленський під час спілкування зі студентами та викладачами провідних закладів вищої освіти Австралії (03.08.2022).*

«Вважаю, що культура, спорт, наука мають велике значення в часи війни, і, може, навіть більше значення, ніж у мирний час. Для України, для кожного громадянина сьогодні мотивація – це перемога. І тому мотивує будь-яка перемога. Ми вболіваємо за наших спортсменів так, як ніколи. Ми вболіваємо за наших культурних діячів, і Євробачення – не виняток, а, навпаки, прекрасний приклад. Ми вболіваємо за наших науковців, і коли вони стають найкращими у світі математиками чи фізиками, ми вболіваємо як ніколи. Хтось із нас навіть не знав про таких людей у мирний час», – сказав Глава держави.

«Сьогодні для нас важлива перемога в усіх напрямках – не тільки на полі бою. Тому що все це сьогодні є нашим великим полем бою», – додав Президент.

Він також зазначив, що нині українське суспільство попри наявні суперечності, які є в будь-якому суспільстві, об'єднане й тому міцне в цей час великих випробувань.

«Я хотів би вірити, що ми залишимося таким же єдиним народом після війни, яким ми є впродовж неї», – сказав Володимир Зеленський.

Текст 9. Встановіть тип тексту за стильовою і жанровою належністю, доведіть це, спираючись на конкретні мовні факти.

Дорогі громадяни!

Рівно 105 років тому саме тут, на Софійській площі в Києві, були проголошені такі рядки: «Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які помирали кращі сини України. Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України». Це слова з Акта Злуки, який об'єднав українські землі по обидва береги Дніпра в єдину державу. І з цієї нагоди ми сьогодні відзначаємо День Соборності України.

Щороку 22 січня ми завжди згадували про два ключові уроки тих часів, два дороговкази для всіх поколінь української нації: щоб здобути власну державність, треба боротися, щоб її вберегти, потрібно єднатись.

І настав день, коли всім нам випало довести: ці обидва уроки засвоєно. Всі українці знають цей день. Згадуючи його, можна не називати рік, достатньо числа й місяця. Це 24 лютого. Коли ми показали, що соборність і самостійність України для нас справжні, а не декларативні цінності. І ми не віддали свою державу, а з першого дня війни довели: відсіч повномасштабній агресії ворога дає повномасштабна єдність народу. Не символічно, не епізодично, не на словах, а на фронтах – на всіх напрямках бойових дій проти неволі. В усіх формах битви за збереження України. Соборної, самостійної, сильної.

Віддаючи їй належне, починаючи з 1990 року, українці створювали живі ланцюги єдності. Української єдності, що простягається із заходу на схід. 24 лютого українці знову взяли за руки. Обравши знову не окупи рабства, а ланцюг єдності. Різниця лише в тому, що він набув нової форми <...>

Боремось усі. І сьогодні це стосується не тільки обох берегів Дніпра. Сьогодні соборність українців охоплює обидві півкулі Землі, у кожному куточку якої 24 лютого пролунало: я – українець. *I'm Ukrainian*. Пролунало на всіх континентах, де живуть наші люди. Ті, хто з початком повномасштабної війни, незалежно від місця проживання, народження, паспорта, ствердно сказали: «Я українець». Довели справами. Наша багатомільйонна діаспора, наші лобісти інтересів України в усьому світі <...>

Дорогий народе! Навесні 2022 року я вперше побачив Бучу після окупації. І вперше одягнув футболку зі словами *I'm Ukrainian*. Я – українець! І завжди, а особливо тепер, слова «я українець» мають особливе значення. Сьогодні вони сповнені мужністю, гордістю й незламністю нашого народу. Болем, який відчувають кожен українець і українка, та водночас силою, яка допомагає нам усе це пройти. Усе подолати. Усе пережити. Знаючи й пам'ятаючи, що тільки сильні українці можуть стати єдиними. І тільки єдині українці можуть бути сильними.

Українці в усьому світі.
Я – українець! I'm Ukrainian!
З Днем Соборності, дорогий народе!
Слава українцям!
Слава Україні! (З привітання Президента України з Днем Соборності).

Текст 10. Простежте, як літературний жанр тексту впливає на функціонування текстових категорій. Знайдіть лінгвальні вияви категорії референційності (алегорійна модель).

Тяжкий віз

Хазяїн раз Коня запряг,
Поклав батіг,
Мішків накидав повен віз.
На возі сіли Жінка й дітлашня,
Кум і Кума та ще якась рідня.
І Кінь повіз.
 Дорога з двору
 Вела під гору.
Тяжка підвода, Кінь втомився,
На півдорозі зупинився.
Усі сердиті на Коня.
–Н-но! Вйо! – горлає дітлашня,
Кум теж підтягує: – Но-о! Но-о!
А Жінка репетує, як в кіно:
–Бери праворуч, не зівай!
Кума кричить: – Наліво повертай!
Сусід на галас вийшов з хати
І став Хазяїна повчати:
–Ти батогом його! Ледача шкапа...
Кінь тягне, піт із нього капа.
А всі кричать. Хазяїн і рідня.
Знялась кругом верескотня,
В повітрі зблискує батіг.
Собака з двору й той прибіг,
Старається Коня хапнуть за ногу
І люто гавкає на нього.
Вперед! Вперед! – один у всіх девіз.
Поволі котиться під гору віз.

Чого ж така навколо метушня?
Бо тягне лиш один – а десять поганя! (Ф. Мандзюк)

Програма підготовки до підсумкового контролю

1. Предмет і завдання лінгвістичного аналізу тексту.
2. Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту.
3. Методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту.
4. Текст у лінгвістиці та інших філологічних науках.
5. Співвідношення понять: текст, контекст, підтекст, гіпертекст, дискурс.
6. Різновиди текстів за характером побудови.
7. Класифікація текстів за функційно-смісловим призначенням.
8. Типи текстів за стильовою ознакою.
9. Полікодовий (креолізований, мультимодальний) текст.
10. Основні текстові категорії: цілісність і зв'язність.
11. Одиниці тексту.
12. Абзац і ССЦ. Функції абзацу. Види ССЦ.
13. Цілісний і рівневий аналіз тексту.
14. Фонетико-графічний рівень аналізу тексту.
15. Лексико-фразеологічний рівень аналізу тексту.
16. Морфологічний рівень аналізу тексту.
17. Синтаксичний рівень аналізу тексту.
18. Стилiстичний рівень аналізу тексту.
19. Лінгвістика тексту на уроках в ЗЗСО.
20. Лінгвістичний аналіз тексту як прийом лінгводидактики.
21. Робота з текстом на уроках мовленнєвого розвитку.
22. Текстоцентричний підхід до вивчення української мови в ЗВО та ЗЗСО.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абзац – 1. Відступ у початковому рядку тексту. 2. Частина тексту, композиційно найменша, між суміжними відступами, що складається з кількох (рідше з одного) речень; одиниця композиційного членування тексту.

Адресант – суб'єкт мовлення, автор інформації, мовець.

Адресат – об'єкт мовлення, читач, слухач, реципієнт інформації.

Алегорія – троп, у якому абстрактне поняття яскраво передано через конкретний образ.

Алітерація – повтор приголосних звуків.

Алюзія – стилістичний прийом; натяк, відсилання до певного літературного твору (образу) або історичної події з розрахунку на знання й проникливість читача, який має цей натяк витлумачити.

Аналогія – стилістичний прийом; розгорнене порівняння, коли характеристику одних явищ замінюють описом інших, схожих, краще знайомих адресату.

Анафора – повторення звуків, слів, синтаксичних одиниць на початку частин фрази, речення, абзацу, строфи тощо.

Аргументи – судження, що обґрунтовують правильність тези.

Асонанс – повторення голосних звуків.

Антитеза – стилістичний прийом; підкреслене протиставлення задля більшого увиразнення.

Архітектоніка – прийом побудови тексту і твору, інтегральний взаємозв'язок основних частин, складників.

Генологія – наука про мовленнєві жанри.

Гіпертекст – спосіб організації текстової інформації у вигляді сітки, вузли якої співвідносяться з певними фрагментами тексту.

Графема – найменша одиниця писемного тексту.

Епіграф – компонент, розміщений перед текстом чи його частиною.

Епістрофа – стилістичний прийом; повторення одного і того самого слова чи виразу у фразі.

Епіфора – повторення слів, словосполучень, виразів наприкінці віршованих рядків, фраз, абзаців, розділів тощо.

Есе – невеликий прозовий твір з довільною композицією, який містить виклад своїх вражень, роздумів.

Жанр – типова форма існування тексту (усного чи письмового).

Заголовок – назва тексту (твору) чи його частини.

Звуконаслідування – копіювання засобами природної мови звуків живої чи неживої природи.

Імпліцитний – прихований, невисловлений, зовнішньо невиявлений.

Інтерпретація – прийом, що передбачає пояснення внутрішньої будови тексту без залучення екстралінгвістичної інформації (внутрішня інтерпретація) або із залученням фонові інформації (зовнішня інтерпретація).

Інформація концептуальна – засіб формування ідеї цілого тексту.

Інформація підтекстова – інформація, відтворювана через асоціації, конотації тощо.

Інформація фактична – вербалізоване повідомлення в тексті про факти, події, процеси, явища.

Конотація – додаткові семантичні чи стилістичні відтінки, надані основному значенню, які створюють емоційно-експресивне забарвлення.

Лакуна – пропуск, незаповнене місце в тексті.

Метамова – мова, яку використовують при описі самої мови як об'єкта дослідження.

Міркування (роздум) – функційно-смісловий тип тексту, що полягає у створенні ланцюжка умовисновків з обраної теми, коли попередні судження є основою для наступних.

Опис – функційно-смісловий різновид тексту, який має на меті характеристику (динамічну чи статичну) якогось об'єкта через детальний перелік його ознак, властивостей, рис.

Парцеляція – поділ висловлювань (речень) на відносно самостійні елементи (в усному тексті виражена паузами, у письмовому – крапками).

Плагіат – привласнення чужого тексту; використання в тексті елементів інших текстів без покликання на них.

Повтор (повторення) – стилістичний прийом; кількаразове відтворення в тексті звуків, слів, синтаксичних одиниць, що посилює його експресію та емоційність.

Ремінісценція – відлуння в тексті іншого тексту.

Рецепція – ідеї, мотиви, образи, сюжети, які запозичено з творів інших письменників чи літератур з їх подальшим творчим осмисленням.

Реципієнт – одержувач інформації; адресат, читач (слухач).

Рефрен – стилістичний прийом; рядок (кілька рядків), що повторюються наприкінці строф вірша, пісні. У прозовому творі може повторюватися фраза для увиразнення якоїсь думки.

Розповідь – функційно-смісловий різновид тексту, який відображає певний перебіг подій у будь-якій послідовності.

Складне синтаксичне ціле (ССЦ) – одиниця структурно-семантичного рівня тексту, яка пов'язана єдністю мікротеми і граматично.

Теза – положення, істинність якого треба довести.

Текст – результат мовленнєво-мисленнєвої діяльності; продукт і засіб комунікації; форма існування дискурсу; усний чи писемний вербальний (чи полікодовий) знак.

Хронотоп – взаємозв'язок часу і простору в художньому тексті.

Центон – текст, утворений поєднанням фрагментів різних текстів одного чи кількох авторів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту: підручник. Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
3. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ: Вища шк., 1984. 120 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 423 с.
5. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: посібник / за ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
6. Форманова С. В. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. Одеса: ПоліПринт, 2016. 200 с.

Додаткова

1. Голобородько Є. Комплексний аналіз тексту на уроках мови. *Педагогічні науки: зб. наук. пр. Вип. 52.* Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. С. 75–80.
2. Гузенко Н. Лінгвістичний аналіз тексту на шкільному уроці. *Вивчаємо українську мову та літературу.* 2005. № 22-23. С. 2–11.
3. Должикова Т. І., Терновська Т. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2011. 132 с.
4. Мельничайко В. Уроки рідної мови. Лінгвістика тексту: Нові теми шкільних програм. Тернопіль: Богдан, 2002. 124 с.
5. Приймачок О. І. Риторика фахового науково-популярного дискурсу (на матеріалі мовознавчої трилогії Ольги Дубчак). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія.* 2023. № 59. Т. 3. С. 40–44.
6. Приймачок О. Експресивні засоби сучасного тексту професійного спрямування. *Українська мова в сучасному науковому вимірі: матеріали II Міжнародної наук. конф.; відп. ред.: Н. М. Костусяк, І. А. Мельник.* Луцьк, 2023. С. 153–158.

ДОДАТКИ

РІЗНОВИДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Схема цілісного ЛАТ

1. Загальні характеристики тексту:

- ✓ форма представлення (усний, писемний (вербальний, полікодовий));
- ✓ характер моделювання мовленнєвого акту (Я-текст, Ти-текст, Він/вона/воно-текст);
- ✓ кількість учасників мовленнєвого акту (монолог, діалог, полілог);
- ✓ функційно-сміслові призначення (опис, розповідь, роздум, інструкція);
- ✓ функційний стиль і підстиль тексту;
- ✓ жанр (функційно-стильовий; мовленнєвий відповідно до прагматичної мети (інформативний, оцінний, етикетний, діалогічний тощо)).

2. Характеристика основних категорій тексту:

- ✓ категорія цілісності (змістова – тема, мікротеми; ключові слова, повторна номінація, синонімія тощо);
- ✓ категорія зв'язності (структурна – засоби зв'язку між висловленнями в ССЦ та різних ССЦ між собою: займенники, вставні слова, порядок слів, видо-часові форми дієслів, сполучники, неповні речення тощо);
- ✓ категорія членованості (ССЦ, абзац, частина, рубрика, розділ тощо);
- ✓ вияви інших текстових категорій.

3. Фонографічний аналіз.

4. Лексико-фразеологічний аналіз.

5. Граматичний аналіз:

- ✓ морфологічні засоби тексту;
- ✓ синтаксичні засоби тексту.

6. Характеристика наявних інтертекстуальних (цитати, ремінісценції, алюзії, прецедентні тексти та імена), паратекстуальних (заголовки, епіграф, передмова, післямова) засобів.

7. Характеристика особливих рис ідіостилю (якщо такі є).

Види часткового ЛАТ

Частковий фонографічний аналіз здійснюється крізь призму особливого використання в тексті фонетичних (засоби милозвучності, наголошування, інтонування, асонанс, алітерація, анафора, епіфора, звукопис тощо) та графічних (лінгвовізуальні тексти, пунктуаційні і друкарські засоби, велика і мала літера, різні шрифти, кегль, графічні виділення, розрив рядка чи слова, рубрикація тощо) засобів увиразнення.

Частковий лексичний аналіз передбачає виявлення в тексті: а) співвідношення питомої лексики і запозичень, слів з конкретним чи абстрактним значенням; б) нормативної / ненормативної, нейтральної / емоційно-експресивної лексики (діалектизми, розмовно-просторічні елементи, професіоналізми, сленгізми); в) використання багатозначності слова; г) доцільності використання синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, гіпогіперонімів тощо; д) активної і пасивної лексики (архаїзми, історизми, неологізми, okazіоналізми); е) тропів, їх виразності та доцільності.

Частковий граматичний аналіз передбачає характеристику *морфологічних* засобів тексту (функції частин мови, їх кількісне співвідношення, вияви певних граматичних категорій – рід іменників, видо-часові форми дієслів, роль службових слів тощо), а також особливостей *синтаксичної* структури (роль різних речень – за будовою, за синтаксичною повнотою, за метою висловлення, речень з прямою мовою; роль окремих синтаксичних одиниць – однорідних і відокремлених членів речення, вставних і вставлених конструкцій; наявність авторських експресивних засобів і риторичних фігур тощо).

